

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ В СЕЛО БАТОШЕВО И НЕГОВАТА ОКОЛНОСТ, ГАБРОВСКИ ОКРЪГ

АТАНАС МИЛЧЕВ

Рецензент: *Тотко Стоянов*
Редактор: *Людмил Гетов*

*Атанас Милчев. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ И ИССЛЕДОВАНИЯ В С. БАТОШЕВО
(НАХАДЯЩЕГОСЯ В ГАБРОВСКОМ ОКРУГЕ) И ЕГО ОКРЕСТНОСТЯХ*

На основе археологических и письменных данных прослежена жизнь древнего селища у нынешнего села Батошево и его окрестностях эпох праисторической античности и средневековья. Впервые опубликованы результаты археологических раскопок и исследований в местности „Градът“ у села Батошево. Обнаруженные в местности „Градът“ крепостные сооружения с башнями и воротами, большое число хозяйственных и жилых помещений, равно как и трехнефная одноапсидная постройка-базилика, а также большое число находок проливают новый свет на развитие материальной культуры и искусства этого края времен римского владычества и ранневизантийской эпохи (I — VII вв.). Исследован также средневековый культурный пласт местности „Градът“, относящийся к XII — XIV вв. Раскрыты хозяйственные и жилые помещения, однонефная и одноапсидная церковь, а также большое число находок, дающих облик средневекового болгарского феодального города.

*Atanas Milčev. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AND STUDIES IN BATOSHEVO
VILLAGE AND ITS VICINITIES, GABROVO DISTRICT*

Life in the village of Batoshevo and its vicinity is traced back to pre-historic antiquity and the Middle Ages on the basis of archaeological and written records. The results of the archaeological excavations and research carried out in the area of 'The Town', near Batoshevo, are published for the first time. Among the finds in the area of 'the Town' there are fortifications with walls and gates, a number of farm buildings and private dwellings, as well as an apsidal basilica with a nave and two aisles, and a tremendous number of other finds throwing new light on the growth of material culture and art in that region during Roman and Early Byzantine domination (A.D. 100 — 700). The mediaeval cultural stratum of the 12th and 14th centuries is also traced. Among the numerous finds are farm buildings, dwellings, and an apsidal basilica, recreating the picture of a feudal Bulgarian town.

УВОД

Цялостно проучване на поселищния живот от най-дълбока древност до късното средновековие на село Батошево и неговата околност досега не е правено нито в научната, нито в научнопопулярната историческа и

археологическа книжнина. Ето защо ние си поставихме нелека задача да извършим пионерска работа, като първо основно проучихме всички случайно открити паметници, а също археологически, топонимични, епиграфски, етнографски и писмени данни и след това проведохме в продължение на няколко години — от 1967 до 1976 г. с известни прекъсвания, системни археологически разкопки и проучвания в м. Градът в околностите на с. Батошево.

Интересът към проучването на този така интересен и богат с археологически паметници район се породил у мене във връзка с изследването на укрепителната система от юг на Търновград, столица на Втората българска държава, която се намира на територията на Габровски окръг. Крепостите, които се намират днес в руини при с. Батошево, връх Голям Острец, с. Градница, с. Дебнево и м. Витата стена при с. Здравковец, са охранявали двата важни прохода в центъра на Стара планина — Русалийския и Химитлийския, и са представлявали от юг предмостово укрепление на Търновград. Неслучайно в продължение на близо 30 години провеждах с голям успех редовни археологически разкопки и проучвания на крепостите при с. Батошево, с. Градница, връх Голям Острец и в м. Витата стена при с. Здравковец.

Проведените археологически разкопки на многослойното селище в м. Градът при с. Батошево дадоха богат материал за историята и културата на този край¹ и станаха основа на цялостното проучване на поселищния живот на района.

Местността Градът при с. Батошево се споменава в научната литература на няколко пъти, и то във връзка с изследването на Батошевския надпис².

В своя доклад до директора на Народния археологически музей — София Петър Мутафчиев за първи път обръща внимание на м. Градът като археологически обект, правейки опит и за датиране. Още през 1915 г. П. Мутафчиев пише за две от градищата край селата Батошево и Градница, като определено търси в тях значението им като защитни места на старите пътища, които по долината на Янтра и Росица са водели през Балкана за Южна България³.

Интересни сведения и народни предания за м. Градът, както и за други местности в района на селото Батошево дава историографът на Батошевското въстание от 1876 г. Йоаким Бакалов⁴. Във връзка с цялостното проучване на територията на Габровски окръг с оглед съставяне на пътна археологическа карта на района в мои обобщителни трудове съм засегнал и обектите главно

¹ Разкопки се проведоха под научното ръководство на прф. Атанас Милчев с участието на студенти от профила по археология при Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ и Кина Койчева, уредник в Окръжния исторически музей — Габрово. Всички участници в разкопките положили голямо старание при разкриването, класифицирането, описването и датирането на находките, за което им изказвам моята сърдечна благодарност.

² Добруски, В. Старобългарски надпис от Батошевския манастир. — МСб, 13, 1896, 440 — 442; Иванова, В. Два надписа от Асеновци — Батошевският и Врачанският. — ИАИ, 15, 1946, 114 — 115; Ковачев, Н. Новооткрит фрагмент от Батошевския надпис. — Български език, 7, 1957, № 2, 143 — 146; Ковачев, Н. Един неизвестен надпис от Батошевския манастир. — ИАИ, 22, 1959, 352 — 356. Такъв фрагмент от Батошевския надпис няма. Н. Ковачев се е подвел по един фалшив препис на Кацев — Бурски; Христов, Х. Батошевският надпис. — Археология, 1976, № 4, 65 — 70.

³ Мутафчиев, П. Репорт върху изучаването му в Батошево и Градница, Севлиево. Доклад до директора на Народния археологически музей. — ГНАМ, 1, 1920, 76 — 84.

⁴ Бакалов, И. Спомена и разкази за въстанието в с. Батошево и действията на Габровската чета там в 1876 г. С., 1926; Материали за някои манастири в България. — ВСб, 12 1895, 339 — 358; Описание на Батошевската мъжка св. Обител (Успение Пресвета Богородица). С., 1896, с. 65; Попов, М. Български манастири. С., 1927, с. 91.

в м. Градът при с. Батошево⁵. Също съвместно с Кина Койчева дадохме предварителни съобщения за две крепости в м. Градът при с. Батошево и в м. Витата стена при с. Здравковец⁶.

Кина Койчева при проследяване на археологическите разкопки и проучвания на територията на Габровски окръг, проведени през последните тридесет и две години, съобщава и за разкопките, проведени в м. Градът при с. Батошево⁷.

Подтикът за проучване поселищния живот на околностите на с. Батошево и провеждането на разкопки в м. Градът бяха за мен местните краеведи Димитър Попиванов и Гичо Кънчев, които с възрожденски ентузиазъм са събирали, описвали и съхранявали в продължение на десетки години в местната музейна сбирка всички случайни находки, открити в землището на селото при обработване на земята и при изкопни работи. По такъв начин те са спомогнали за оформянето на една богата музейна сбирка в селото, на която несменяем уредник до смъртта си беше Гичо Кънчев.

Историята на Батошево от Д. Попиванов, озаглавена „Батошево и Батошевици“, не е отпечатана, но се пази в Севлиевския градски музей в ръкопис. Тя също ми беше представена от автора, няколко години преди той да почине. В този ценен труд обаче е проследена историята на Батошево от времето на революционните борби от втората половина на XIX в. — Априлското въстание от 1876 г., Батошевското въстание от 1876 г. — и историческите събития до най-ново време.

При замислянето и написването на този труд си поставих за цел, първо, да публикувам цялостно резултатите от проведените в продължение на няколко години археологически разкопки в м. Градът и, второ, всички необнародвани досега случайни находки в музейната сбирка в Батошево. Това ще допринесе за проучването на поселищния живот на Батошево и неговата околност през античността и средновековието.

При моите изследвания на този богат с археологически паметници район съм се ръководил винаги от правдивите и дълбоко научнообосновани писания на проф. А. Иширков, че „За да можем да изучим нашия народ, трябва преди всичко да изучим неговите селища — най-висшия изразител на материалната му култура.“⁸ Предлаганият от мене труд мисля, че ще отговори на повелята на дена за изучаване на селищата в българските земи.

⁵ Милчев, А. Археологическо проучване на Севлиево и Троянско. — ГСУ ФИФ, 50, 1957, с. 448; Габрово и неговият окръг през праисторическата и античната епоха. — ГСУ ИФ, 68, 1979, 412 — 414; Габрово и неговият окръг през Средновековието (VII — XIV в.). — ГСУ ИФ, 69, 1980, 117 — 119; Милчев, А., Н. Ковачев. Материали за археологическа карта на Севлиево. — Археология, 13, 1971, № 2, 45 — 66; Ковачев, Н. Местни названия в Севлиево. С., 1956, с. 9, 115; Аврамов, В. Войната на България с Византия в 1190 г. и погромът на императора Исак Ангел при гр. Трявна. С., 1929, 136 — 137; Коледаров, П. Към въпроса за развитието на селищната мрежа и на нейните елементи в средищната и източната част на Балканите от VII до XIII в. — ИИИ, 18, 1967, 89 — 116.

⁶ Милчев, А., К. Койчева. Археологически данни за поселищния живот в две крепости в Габровски окръг. — Год. муз. Северна България. Варна, 4, 1978, 52 — 65; Койчева-Мечева, К. Праисторически каменни сечива от Габровски окръг. — Год. муз. Северна България. Варна, 5, 1979, 5 — 19.

⁷ Койчева, К. Археологически разкопки и проучвания в Габровски окръг. — Векове, 1979, № 3, 66 — 71.

⁸ Иширков, А. Упътване за изучаване на селищата в българските земи. — Училищен преглед, 9, 1905, № 2, с. 219.

І. ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ

Троянско-Калоферският дял на Средна Стара планина е най-високият и най-интересният в целия Балкан. Оттук водят началото си много реки. В северните му склонове е формирана началната речна мрежа на Бели и Черни Осъм, Видима и Росица, а по южните се отправят множество леви притоци на р. Стряма и р. Тунджа⁹.

Между централното било на Троянско-Калоферския дял и втората северна верига на Предбалкана и разнообразните гънки на северните предпланини на Централна Стара планина се намира село Батошево. То е разположено на левия бряг на р. Росица, на 15 км на юг от Севлиево. През Батошево преминава красивият пролом Боаза на р. Росица, която преди хилядолетия е успяла да пресече и раздели високите северни предпланини, като на изток остава красивият в. Бухъл, а на запад — гористият в. Разлатец. По горното си течение р. Росица има много завой, които образуват красиви природни кътчета с буйни гори и отвесни скали.

Батошевско заема едно планинско пространство от около 100 кв. км. То заключава на изток Гъбенско, на запад Душевско, на север Дерелийско (Горна Росица) и на юг Стокенско. На юг от с. Батошево се откроява величествената Средна Стара планина с връх Русалка (Мара Гидик). Из Батошевско няма полета, като се изключат двете малки лъки под и над селото, които заемат едва около 3 — 4 кв. км. Останалата част е заета от ридове, чуки и могили. Това са местностите Чуката, Могилата, Градът, Гроздеви, Чукара, Зъбера, Корийката, Чуките, Крайния Рид, Бъзово и др. Тези предпланини, които са резултат от нагъване на земните пластове, са утаечни формации през миоценовото време на третичната ера. Находища с полезни изкопаеми тук не са открити, но не са и проучвани. Единствен топъл сероводороден извор се намира в долния край на селото.

В близост до с. Батошево се намират селата Стоките, Поповска махла, Енев рът, Тумбалово, Селище, Кастел, Шумата, Горна Росица, Душево и др. (обр. 1). През 1980 г. с. Батошево е имало около 1400 жители.

Климатът е мек в тая разнообразна повърхност на землището, която е чисто планинска — с прохладно лято, средно студена зима, редовни валежи от дъжд и сняг. Батошево е сгушено в тясна котловина — 272 м над м. р. Валежите тук са достатъчни и никога районът не е подложен на засушаване. Навсякъде лятото е свежо, а повърхността покрита с тучни зелени пасища и гъсти букови и дъбови гори.

Води. През селото протича р. Росица, а от левия и десния бряг се вливат множество малки ручей. Изворната вода е в изобилие и добра за пиене.

Почви. В землището на с. Батошево в зависимост от планинския релеф почвата е сиво-горска и песъчлива.

Растителност. Още в дълбока древност районът около с. Батошево е имал богата планинска растителност — тучни пасища и гъсти дъбови и букови гори. Това е определяло и основния поминък на местното население — скотовъдството, отчасти земеделие и твърде развито овощарство. Гъстите гори са били обитавани от многобройни представители на животинския свят¹⁰.

⁹ Динев, Л., К. Мишев. България. Кратка география. С., 1980, 86 — 87.

¹⁰ Гълъбов, Ж., И. Иванов и др. Физическа география на България. С., 1956, с. 21; Божков, А., Е. Балев и др. География на България. Ч. 2. Икономическа география. С., 1961, 342 — 352; Антонов, Х. Геология на високия Централен Балкан между Русалийския, Симитлийския проход и Предбалкана и горното течение на р. Росица. — Сп. на Българското геологическо дружество, 13, 1943, № 3, 137 — 197; Попов, С. Севлиево и Севлиевско. С., 1936, 1 — 32; Монеджикова, А. Средна Стара планина. — Български турист, 1934, № 5, 66 — 68.

Стратегическото положение на селото, намиращо се в подножието на Стара планина, благоприятните природни условия и ресурси от пасища и гъсти гори, изобилната изворна вода и преминаването на пътищата по долината на р. Росица, удобното географско положение, свързвало селото на юг чрез Русалийския и Химитлийския проход с Тракия и на север по реката Росица със Севлиево поле и с Дунавската равнина, всичко това е способствувало за привличане и заселване на човека в този балкански край още в дълбока древност, за развитие на живота и създаването от местните жители на сравнително висока материална и духовна култура през различните исторически епохи.

Откритите досега особено при проведените археологически разкопки в м. Градът в обсега на Батошево и неговата околност немалко паметници на материалната култура и изкуството разкриват непрекъснатостта на поселищния живот от най-дълбока древност до наши дни.

II. СТАРИ ПЪТИЩА, КОИТО СА СВЪРЗВАЛИ С. БАТОШЕВО И ДОЛИНАТА НА Р. РОСИЦА С БЛИЗКИ И ДАЛЕЧНИ ЗЕМИ

За пътищата по тези места няма преки писмени сведения у древните автори, не са нанесени и върху известните древни географски карти, макар че са били поддържани и охранявани още в предримската епоха. Заличени са почти изцяло и следите от пътна настилка, така че единствено по стратегическото разположение на останките от крепости могат да бъдат маркирани основните комуникации между старите поселения, съобразени и с удобствата на речните долини. От незапомнени времена по реките Боазка и Росица, през Химитлийския (Ясенския), Русалийския (Марагидишкия) проход на юг са се спускали конски пътеки към долините на Тунджа и Тъжа, към Тракийската равнина. Тези проходи през римската епоха са били свързани с второстепенни пътища — отклонения от главните пътни артерии¹¹. Един от тези пътища е тръгвал от големия икономически, търговски и културен градски център Никополис ад Иструм (при дн. с. Никюп, В. Търновски окръг).

Тук е минавал старият предримски и римски път от Никополис ад Иструм по река Росица, който югозападно от Батошево се отклонявал на запад край колибите Балтии, Груевци, Могили, Иванковци, долината на р. Левица и минавал северно от тракийската крепост в м. Иването, край махалите Енев рът, Душевски колиби, с. Столът, на юг през Боазкия (Градишкия) пролом, махалите Боазка и Лумпарите, водейки към махалата Пъздерите и през с. Острец, по едноименната Острешка река, пътят е стигал до Марагидишкия (Русалийския) проход, който е най-високият в тази част от Централна Стара планина с най-висок връх Мара Гидик (Русалка). По р. Тъжа се спуска към Тракийската равнина и е излизал при с. Тъжа, Казанлъшко, откъдето вече се отправял за Стара Загора (римският град Августа Траяна). Следи от този път са се запазили до днес край с. Боазка. Древният римски път, който е вървял покрай р. Боазка, е бил широк 2,30 м¹² (обр. 1).

¹¹ Най-близките главни пътища са минавали на запад през Троянския проход, на изток през Шипченския проход. От север е вървял пътят, свързващ пътната станция Мелта (дн. Ловеч) с Никополис ад Иструм при с. Никюп, Великотърновски окръг, и Нове до Свищов, а на изток с Марцианопол (дн. Девня). Вж.: Аврамов, В. Трояновият път от Карпатите за Пловдив. — ИВАД, 4, 1914, с. 231; Велков, И. Стари римски пътища и селища в днешните български граници. — БИБ, 2, 1929, 4, 64 — 67; Аврамов, В. Цит. съч., с. 43, 52.

¹² Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата..., с. 376.

От с. Батошево този стар път прави отклонение на изток към м. Рътът, с. Каменица, с. Музга, с. Дебел дял, с. Врабците, с. Трънето към м. Градище, Габрово, а оттук през Шипченския проход от юг към Тракия¹³.

Крепостта в м. Градът южно от с. Батошево е била свързана през римската, късноантичната и средновековната епоха чрез установен път също с крепостта в м. Витата стена между с. Яворец и с. Здравковец, а оттук с Габрово и Шипченския проход. От с. Батошево на юг по р. Росица е вървял стар път към с. Купен, с. Угорелец и продължавал по вододела с Осенамговец към върховете Корита и Мали Бухал и преминавайки билото на Стара планина при Химитлийския проход, се отправял по р. Габровница за с. Скобелево и оттук за Тракия¹⁴ (обр. 1). Тези пътища са имали не само военно предназначение, но тяхното съществуване е и обществено-икономическа необходимост за връзка с административните и стопанските центрове. Към пътната мрежа в предбалканския район се причислява и пътят, минаващ успоредно на Стара планина, който е съединявал проходите на Централния Балкан — от Шипченския до Троянския. Неговото трасе се бележи от крепостите край с. Дебнево, с. Градица, с. Столът, в м. Имането и м. Градът край с. Батошево и край с. Музга, с. Дебел дял, от крепостите при с. Трънето и м. Градище, Габровско¹⁵.

Всички тези стари пътища, които са свързвали долината на р. Росица с Батошево на север, юг, югозапад и югоизток, не са отбелязани върху древните географски карти, обаче следи от тях са запазени на няколко места до днес. Много от тези стари пътища са използвани и сега, а други са изоставени като неудобни.

III. БАТОШЕВО И НЕГОВАТА ОКОЛНОСТ ПРЕЗ ПРАИСТОРИЧЕСКАТА И АНТИЧНАТА ЕПОХА

Най-древните следи от обитаване на човека в Батошево и неговата околност се отнасят към края на енеолита (около 3000 г. пр. н. е.) и бронзовата епоха (2750 — 1100 г. пр. н. е.). По това време човекът е напуснал пещерите и скалните навеси, за да се засели по слънчевите и с подходящо изложение местности в близост с реките и околностите, изобилстващи с дивеч. Освен ловуването и събирането на корени и растения в дейността, насочена към осигуряване на прехраната и задоволяване на разнообразните нужди, се включват примитивното земеделие и скотовъдство, появяват се производството на глинени съдове, предмечството и тъкачеството¹⁶. При проучването на тази ранна човешка култура в района на Батошевското землище поради липса на системни археологически разкопки и изследвания се задоволяваме със случайно намерените материали при обработване на земята и при изкопни работи, предимно оръдия на труда, които поради трайността на суровините, от които са изработени — камък или кремък, са оцелели до наши дни. Това са главно брадвичукове, тесли, длета, мотики, които са отличават с усъвършенствувана техника при функционалното пригаждане на формата и подобряването на работните качества, при оглаждането и полирането на изделията. Те се отнасят към V — IV хилядолетие пр. н. е. (табло I. 1 — 5; табло II. 1 — 2). Някои от тях са изработени от скали, нетипични за района на с. Батошево, което предполага известен междуплеменен обмен¹⁷. Характерни за разглежданата епоха са

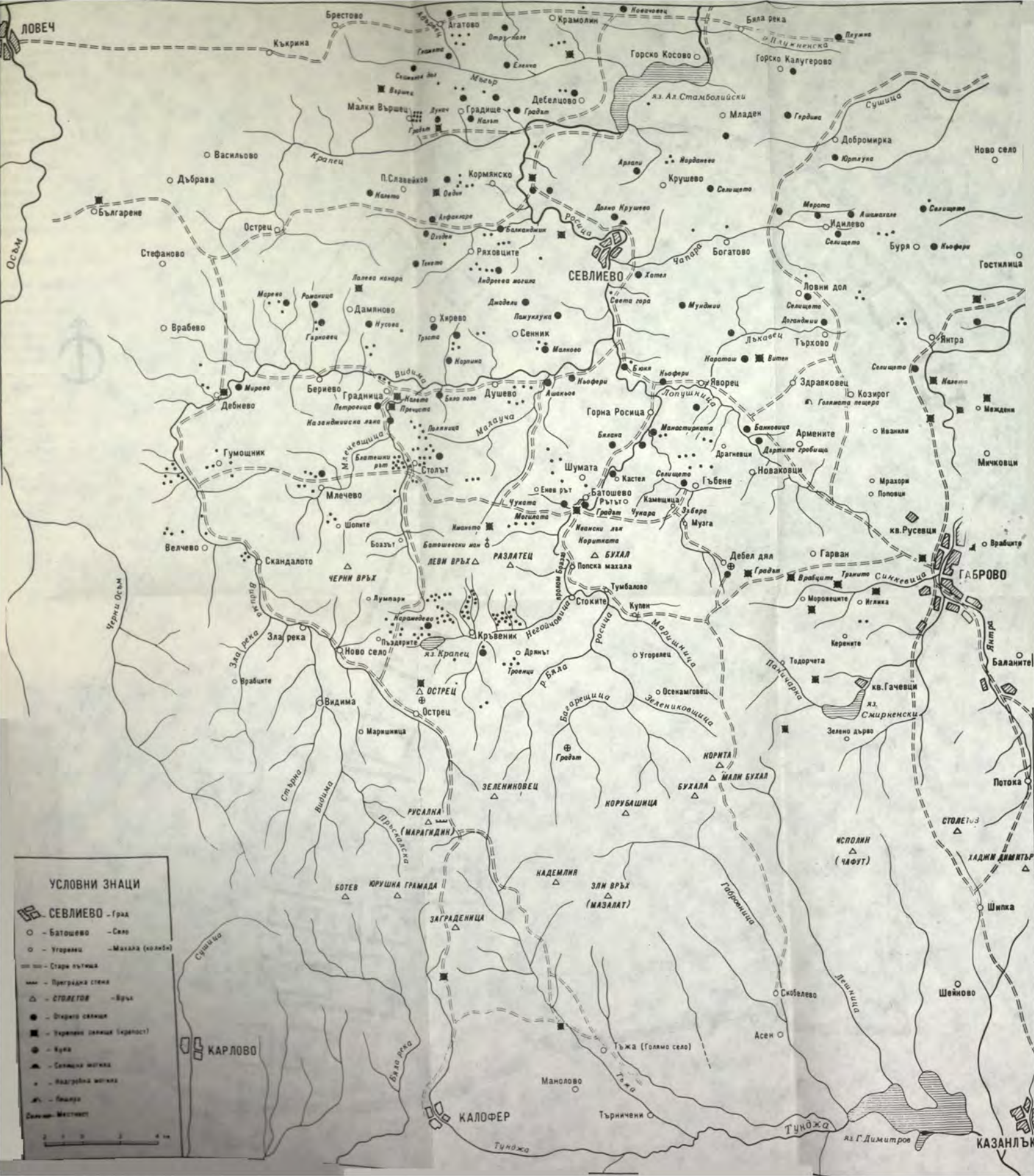
¹³ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , с. 448.

¹⁴ Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата. . . , 375 — 377.

¹⁵ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , с. 448.

¹⁶ История на България. Т. I. С., 1979, 88 — 80.

¹⁷ Койчева, К. Праисторически каменни сечива. . . , 5—19, табл. IV, 2; VIII, 2; XI, 4—5.

ЛОВЕЧ

Осъм

Черни Осъм

УСЛОВНИ ЗНАЦИ

СЕВЛИЕВО - Град

- Батошево - Село

- Угоранец - Махала (колони)

- Стари пътища

- Приградна стена

- **СТОЙКОВО** - Връх

- Открито склоне

- Твърдево склоне (кратост)

- Река

- Селекция жигла

- Надгробна жигла

- Езеро

- Планина

- Планина

0 1 2 3 4 км

КАРЛОВО

КАЛОФЕР

КАЗАНЛЪК

намерените в м. Непойте край с. Шумата кремъчни ножчета и кремъчен връх от стрела, каменен клин с дупка и бойни топки от м. Отлуджа, както и кремъчните ножчета от м. Градът, обикновено придружени с груба ръчна керамика¹⁸. Изделията не се отличават от намираните в други праисторически

Табло I

1 — 5 — каменни брадви, чукове и каменни тесли — околностите на с. Батошево

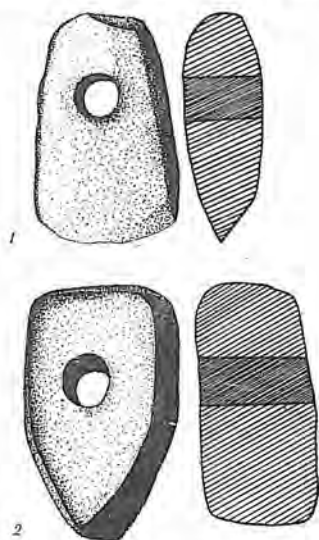
селища оръдия на труда както по форма и функционално предназначение, така и по използваните материали¹⁹. Тези находки намират паралели в богатия аналогичен материал, познат от много райони на нашата страна, но в случая се позоваваме на установените следи от живота на човека в един поблиък район със сходна географска характеристика край селата Кръвеник и Столът, където са намерени подобни оръдия на труда, битови предмети и части от глинени съдове²⁰. Каменните брадви с дупка продължават да се използват и през бронзовата епоха (2750 — 1100 г. пр. н. е.). Те са били

¹⁸ Материалите се съхраняват в Окр. ист. музей — Габрово, Градския исторически музей — Севлиево и музейната сбирка в с. Батошево.

¹⁹ Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата. . . , 381 — 394.

²⁰ Милчев, А. Археологическото проучване. . . , 449 — 453. Миков, В. Предисторически селища и находки в България. С., 1933, 89 — 90.

употребявани освен като оръдия на труда също и като оръжия (бойни бравди). Грижливо изработените каменни оръдия на труда и оръжията са служели и като разменно средство. Откритите напълно еднакви по форма и техника бравди, бравди-чукове, тесли и др., изработвани от камък от една и

Табло II

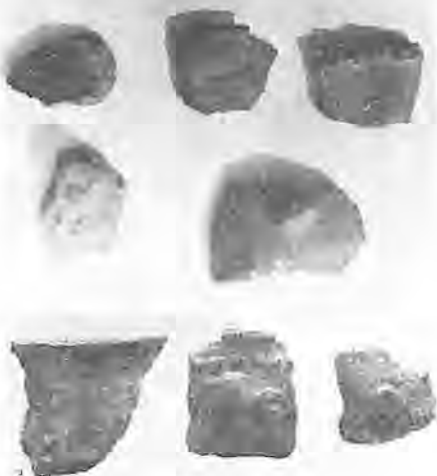
1 — каменна брадва — с. Долна
Росица; 2 — каменна брадва —
с. Душево

съща кариера, колективната находка от пет каменни бравди-чукове от с. Горско Калугерово, В. Търновско, еднакви с тези от Батошево и Шумата, говорят, че в тези две късноенеолитни селища се срещат каменни оръдия на труда, изработени в един и същи производствен център (табло II. 2).

Добиването на първия метал, медта, в нашите земи и в частност на територията на Габровски окръг през енеолита е дало тласък в развитието на производителните сили. От мед са били изработвани клинове, бравди, четириръбести игли, шила и халкички за украшения. Откритите медни бравди от Трявна, в м. Градището при Габрово и при с. Горско Калугерово, медният клин от м. Ралево при с. Жълтеш²¹ говорят, че през енеолита в Габровски окръг е било поставено началото на местно металодобиване и металообработване, макар и в най-примитивна форма. Твърде вероятно е носители на енеолитната култура да са били траките или по-точно техните предшественици — прототраките. Някои учени днес приемат, че в източната половина на Балканския полуостров е нямало по-ранно население от прототраките. Въз основа на писмените извори, археологическите паметници и на данните от епиграфиката, лингвистиката, топонимията, хидронимията и особено на антропологията може да се твърди вече с доста голяма сигурност, че траките не са дошли в нашите земи отвън, а са автохтонно население. При това корените на тяхната материална култура и на изкуството им се крият в недра на праисторическите култури (особено на неолитната и енеолитната) в нашите земи. В своето хилядолетно историческо развитие траките

²¹ Миков, В. Цит. съч., 89 — 90.

постепенно се обособяват в голяма племенно-етническа общност, населяваща главно източната половина на Балканския полуостров. Траките са първите исторически засвидетелствувани от археологически и писмени данни племена в нашите земи през бронзовата епоха²². На тази обширна територия траките

Табло III

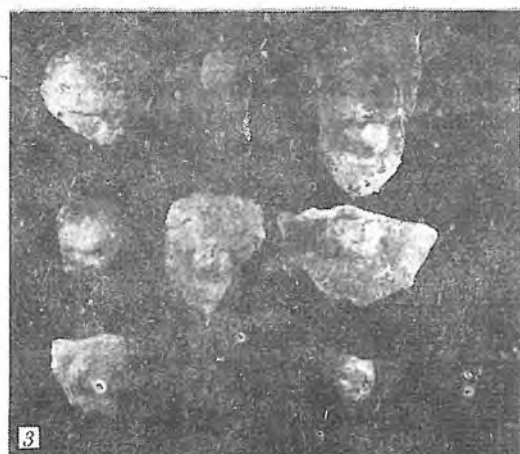
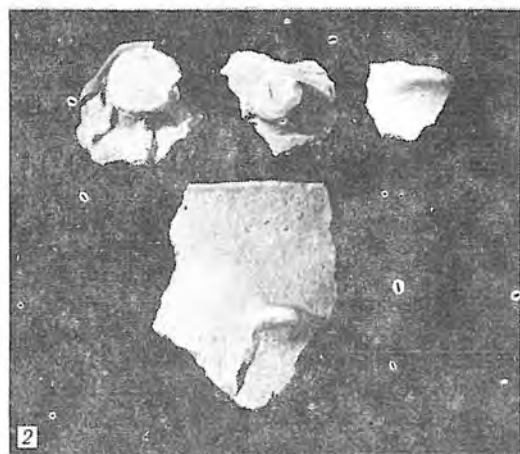
1 — бронзова бръдва — околностите на с. Душево; 2 — фрагменти от тракийска керамика — м. Градът

живеели разделени на множество големи и малки племена. Няма съмнение, че поселищните традиции и в Батожевския край не прекъсват, макар че слабото проучване на този район създава впечатление за отсъствието на паметници на материалната култура от бронзовата епоха (2750 — 1100 г. пр. н. е.). Единични случайни находки, сигурно датирани към упоменатия период, са намирани в м. Имането — каменен чук-бръдва, край Енев рът — медна кирко-мотика, а общо в Предбалкана и балканските райони около Кръвеник и Столът са намирани и други материали, за някои от които се смята, че са местно тракийско производство²³ (табло III. 1). По горното течение на р. Росица, в долината на с. Батожево и близката околност около с. Шумата са живеели също тракийски племена. Това се потвърждава от надгробните тракийски могили на връх Чукара и в околностите на с. Шумата, а също и от тракийските селища, установени северно от м. Зъбера и около с. Шумата, където са намирани бронзови фибули и фрагменти от типична тракийска керамика, отнасящи се към ранножелязната епоха (XI — VI в. пр. н. е.) (табло III. 2). При проведените разкопки в м. Градът южно от Батожево, които ще разгледаме по-долу, се откри тракийско селище, отнасящо се към младожелязната епоха (V — I в. пр. н. е.).

Племената, населявали за пръв път Батожевската долина през бронзовата и желязната епоха, се свързват с първите исторически засвидетелствувани по писмени и археологически данни етнически групи племена в нашите земи — траките. Тук, в горното течение на р. Росица, в този планински район живяло тракийско племе с неизвестно още название, което се занимавало главно със

²² История на България. Т. 1, 110 — 124.

²³ Милчев, А., Н. Ковачев. Цит. съч., с. 51, обр. 6, б.

Табло IV

1 — 3 — фрагменти от тракийска керамика — м. Градът

скотовъдство. Единственото писмено сведение за този край в древността намираме у древногръцкия историк Херодот (V в. пр. н. е.), който съобщава че р. Янтра (античната Ἰάνθρις) протича през земята на кробизите²⁴. Но, първо, р. Янтра протича далеч от горното течение на р. Росица и от землището на Батошево, и, второ, не знаем за коя част от р. Янтра съобщава Херодот — дали за средното или за долното течение на реката.

Кробизите са били голямо тракийско племе, което от своя страна се разпадало на множество малки племена²⁵. Вероятно някои от тези племена на кробизите са живеели в близост или в самия район на Батошевската долина. В съвременните изследвания върху историческата география на Тракия за най-вероятно разселване на кробизите към VII — VI в. пр. н. е. се възприемат земите между реките Дунав, Искър и Янтра и билото на Стара планина²⁶. Кробизите са част от мизите.

В района на Батошево и по долината на р. Росица вероятно са живели част от мизите, които са населявали днешна Северна България, наречена по името на тази племенна общност Мизия.

В края на енеолита, когато, както посочихме вече, намираме най-ранните следи на човека в Батошевската долина, забелязваме, че селищата на първобитния човек се срещат по високи и естествено защитени места. Това се запазва и през бронзовата епоха и през целия период на първото хилядолетие пр. н. е.

Тракийската култура през желязната епоха (XI — I в. пр. н. е.) е засвидетелствувана по-убедително в Батошевското землище, което дава основание на всички, занимавали се с миналото на селищата, да твърдят, че вече към V в. пр. н. е. този край е гъсто заселен с тракийски племена²⁷ (табло IV. 1 — 3).

В античните писмени извори у гръцките историци и писатели се дават много сведения за материалната и духовната култура, за нравите, за социално-икономическото, политическото и културното развитие на тракийското население в равнинните части на древна Тракия, но твърде пестеливи са сведенията за обитателите на труднодостъпните и отдалечените планински райони, какъвто е Батошево и неговата околност.

Проучването на поселищния живот и на материалната култура на заселилите се траки в долината на р. Росица при с. Батошево и близката му околност през новожелязната епоха (V — I в. пр. н. е.) е сравнително подобро, понеже тук се провежда археологически разкопки в м. Градът, където бяха разкрити материали и помещения от това време. Значително по-голямо е количеството на случайните находки, отнасящи се към новожелязната епоха в този предпланински район.

IV. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В М. ГРАДЪТ ПРИ С. БАТОШЕВО

В непосредствена близост, на 3 км южно от село Батошево, край южния завой на десния бряг на Росица се извисява висок хълм в м. Градът. Река Росица огражда хълма от три страни и е естествено препятствие към

²⁴ Кацаров, Г., Д. Дечев, и др. Извори за старата история и география на Тракия и Македония. С., 1949, с. 19, 144, 216, 369 и др.

²⁵ Данов, Хр. Древна Тракия. С., 1968, с. 5, 150 — 152.

²⁶ Спиридонов, Т. Историческа география на тракийските племена XIII — VI в. пр. н. е. — Векове, 7, 1978, № 3, 32 — 37.

²⁷ Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата..., с. 388 сл.; Ковачев, Н. Местни названия..., с. 9, 115; Койчева, К. Археологически разкопки и проучвания..., с. 66 сл.

крепостта. Билото на този хълм е сравнително равно плато, склоновете на което са доста стръмни с изключение на този от юг и това прави хълма доста неуязвим и естествено укрепен. От това плато се открива широк хоризонт към околностите и поречието на р. Росица (обр. 1).

Табло V

- 1 — глинен съд с плоска дръжка от тракийския културен пласт;
- 2 — глинен съд с пъпки от тракийския културен пласт;
- 3 — глинен съд с езически дръжки и шнурова украса;
- 4 — глинени паници, едната със столче — всички от тракийския културен пласт в м. Градът

От платото се дава възможност и за пряка видима връзка с крепостта на м. Витата стена (при с. Яворец) — обстоятелство, което не е без значение за тогавашната епоха. По склоновете на платото се установиха натрупани камъни, които явно са от разрушените крепостни стени. Една част от камъните бяха речни, а другата част ломени, и то преди всичко плочести. Крепостните стени се очертаваха по склоновете на платото и заграждаха една площ от около 65 дка. Преди започване на разкопките повърхността на укрепената част от платото беше обрасла с храсти, трънаци и треви, а по склоновете с букова и дъбова гора. Цялата площ беше разделена първоначално на квадрати със страни 50×50 м, а те от своя страна разделени на квадрати със страни 5×5 м. В м. Градът с разкопките си поставихме за цел да разкрием крепостните съоръжения, гражданските, стопанските, жилищните

и църковните пострройки, като едновременно установим и културното напастяване вътре в крепостта през различните епохи.

През 1962 г. бяха направени сондажи на платото за изясняване на културните наслоявания от миналото. През 1963 г. при прокарване на водопроводното трасе м. Градът бе пресечена в западния склон с изкоп на дълбочина 1 м. В резултат на тези предварителни изкопни работи в м. Градът се откриха културни напастявания на дълбочина до 1 м и това ни даде основание да предприемем тук систематични археологически разкопки.

От 1967 г. тук започнаха археологически разкопки, които продължиха с известни прекъсвания до 1976 г.

Установи се, че в м. Градът имаме многослойно селище с културни напастявания, които на места достигат на дълбочина от сегашната повърхност до 2,40 м.

Най-ранните следи от живота на човека в тази местност са свързани с откритото тук при разкопките тракийско селище и намерените в него много фрагменти от тракийска керамика с шнурова и пъпковидна украса и езически дръжки и няколко цели съда, като един добре запазен цял съд с крушовидна форма с една плоска дръжка (табло V. 1), един съд с цилиндрична форма, украсен с пъпки (табло V. 2), един съд с цилиндрична форма с езически дръжки и с шнурова украса по стените и по устния ръб (табло V. 3), един нисък съд с цилиндрична форма и с езически дръжки (табло V. 4) и три панички, двете с плоско дъно, а третата със столче. Всички тези фрагменти и цели съдове са намерени в м. Градът при с. Батошево. Случайно в околностите на с. Батошево са открити съд с двете дръжки с подчертано столче на дъното (табло VI. 1) с цилиндрично гърло и с плоско разширено устие и съд с цилиндрична форма и украса с шнурове и пъпки (табло VI. 2). Целите глинени съдове и фрагментите, които бяха намерени в тракийския културен пласт в м. Градът и околностите на с. Батошево, ни дават възможност да датираме селището към V — III в. пр. н. е. В м. Градът в тракийския културен пласт бяха намерени и железни ножове, върхове за копия, оръдия на труда и др. Тези железни предмети се отнасят също към V — III в. пр. н. е. Селището е било обиколено с крепостна стена, изградена от ломени камъни със спойка от кал, като двете ѝ лицеви страни са оформени с по-едри и по-гладки камъни. В западния склон на хълма е разкрит крепостен зид, проследен на 30 м, с ширина на зида 1,90 м, който е фундиран в здрава почва. Аналогична крепостна стена на тракийско селище ние открихме в м. Пречиста при с. Градница, Габровско, в м. Витата стена при с. Здравковец, на връх Голям Острец²⁸, м. Чертиград, Тетевенско, а също и при Шуменската крепост и др.

Проследявайки тракийските крепости на територията на Габровски окръг и в други предпланински и планински местности в българските земи, се вижда, че разположението им има известни закономерности. Всички те, както и крепостта в м. Градът при Батошево, са разположени на естествено защитени недостъпни или трудно достъпни места. За изграждането на крепостните стени е бил използван камък от близката околност. В повечето случаи е ломен камък със средна големина и плочести камъни, а много рядко се среща използването на речни волутъци.

Тракийската крепост в м. Градът при с. Батошево има и хронологическа общност с другите крепости, тъй като и тя се отнася, както посочихме вече, към началото на новожелязната епоха (V — III в. пр. н. е.). Този факт е в

²⁸ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , 512 — 513; Габрово и неговият окръг през праисторическата. . . , 400 — 402.

тясна връзка със степента на обществено-икономическото и политическото развитие на тракийските племена през това време.

Вътре в тази тракийска крепост бяха разкрити постройки, стратиграфски намиращи се в най-долния културен пласт на дълбочина от 1,20 — 1,60 м,

Табло VI

1 — глинен съд с две дръжки; 2 — глинен съд, украсен с шнуров орнамент и пъпки — и двата от околностите на м. Градът

които са силно разрушени от по-късни строежи. Те са изградени от ломени камъни, споени с кал. Те имат правоъгълна форма или квадратна форма и оформят едноделни и двуделни помещения (обр. 2). В тези помещения се откриха няколко цели и много фрагменти от глинени съдове с въжест орнамент и излъскана кафяво-черна повърхност, пъпки с врязани кръстове и др. (табло IV. 1 — 3), които намират паралели в долния културен пласт на крепостта на връх Голям Острец и се свързват с местното тракийско производство²⁸.

В секторите А, Б, В, Г, които бяха разкопани на дълбочина над 1,20 м, се откриваше почти навсякъде тракийски културен пласт. В сектор Г на дълбочина 1,20 м се намериха три напълно запазени глинени съда с цилиндрична и вретеноподобна форма, украсени с пъпковидни израстъци и шнурове и с езически дръжки, които се свързват с тракийската керамика от предримската епоха, железни копия, ножчета и др. (табло V. 1 — 4; табло VI. 1 — 2; табло VII. 1 — 3).

В помещенията и около тях бяха разкрити в отделните сектори също две еднофитилни глинени лампички, прешлени за вретено, метални предмети и др., като всички се свързват с материалната култура на траките и се отнасят към V — III в. пр. н. е. Така виждаме въз основа на открития археологически материал при разкопките в м. Градът, че предпланинският район на Батошево

²⁸ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , 612 — 613.

и неговата близка околност не са изоставали в своето икономическо и културно развитие в сравнение с други райони. На базата на промените, дошли в резултат на масово използване на железните оръдия на труда, на повишеното обособяване на занаятите и произтичащия оттук процес на

Табло VII

1 — 2 — железни ножове; 3 — железен връх на копие — всички от м. Градът

размяната, съпроводени с крайната форма на разлагане на родовообщинния строй, се обуславя появата на класовото общество в Тракия. Оформянето на класовото общество при наличието на допълнителни условия от външнополитически характер е причина за образуване на Одриската тракийска държава в края на VI и началото на V в. пр. н. е.³⁰

Възникналата тракийска Одриска държава в югоизточната част на древна Тракия бързо разширява своите граници на север и достига до р. Истрос (Дунав). В границите на тази държава още през V в. пр. н. е. се включва и Батошевският край, за което говорят тракийската крепост в м. Градът и откритите в нея находки, че в този район също се оформя едно класово тракийско общество със сравнително висока материална култура. Планинските траки са живеели в малки, открити селища, разположени в непосредствена близост с крепости, за които са подбирали подходящи, естествено укрепени места както в м. Градът при Батошево. В тези крепости те са се укривали в случай на нападение. Римският историк Тацит (55—120 г.)

³⁰ Милчев, А. Социално-икономически и обществено-политически строй на траките. — ИПр, 1950, № 4 — 5, 526 — 557; Фол, А. Политическа история на траките. С., 1972, с. 138 сл.

точно описва тази тактика: „Те (траките) се криели в своите крепости, съградени върху скалите, и прибирали там свои родители и жени, и се запазвали в трудна, тежка и кръвопролитна война.“³¹ Археологическите проучвания, проведени през 1951 — 1958 г. в един широк балкански район, включващ и част от батошевското землище, установиха съществуването на няколко тракийски крепости. Една от тях, недалеч от Батошево, се е издигала в м. Имането. Крепостта е издигната върху труднодостъпен хълм. По план има неправилна елипсовидна форма, съобразена с особеностите на терена. За подсилване на отбраната в най-уязвимите страни на местността е имало втора, външна стена, при което разположението на входовете и образувания коридор между двете стени са повишавали защитните възможности на укреплението. Стените са изградени от ломени, грубо обработени камъни без спойка помежду им. Намерените материали, предимно фрагменти от глинени съдове, както и начинът на строителството датират тази крепост към V — IV в. пр. н. е. Липсата на данни за живот от началото на III в. пр. н. е. до късноантичната епоха дава основание да се смята, че крепостта е била разрушена по време на келтските нападения през III в. пр. н. е. Тази крепост споделя съдбата и на крепостта в м. Калето на връх Голям Острец и на крепостта в м. Градът при Батошево, съществували по същото време³². Представата за тракийските поселения в Батошевския край се допълва и от селището, установено при археологическите разкопки в м. Градът, което съдържа материали, характерни за тракийската култура от предримската епоха. Намерените тук цели и фрагментирани съдове носят белезите на изработка и орнаментиране, типични за съдовете от V — IV в. пр. н. е. — въжеста ивица или издължени ямички и пъпки с връзани кръстове³³. Подобна груба керамика, метални предмети и монети са намирани на различни места в землището на Батошево при изкопни работи — в местностите Пчелина, Драгановото, Иванов лъг³⁴. Според сведението на учителя Димитър Попиванов при изкопна работа в м. Чуката през 1886 г. работниците попаднали на погребение. Открити били най-различни материали — железни копия, железа с неизвестно предназначение, бронзови гривни и др. Но липсата на подробни описания затруднява точната датировка на погребалния инвентар, който не е запазен в музейната сбирка в Батошево³⁵.

Други важни археологически паметници, свързани с тракийската материална и духовна култура от предримския период, са тракийските надгробни могили.

В района на Батошево, в околностите на махалата Селище, са регистрирани над 25 тракийски надгробни могили, а около махалата Дряна — над 10 могили. Появата на надгробните могили е свързана с обичая да се натрупват могилни насипи върху погребенията на знатни членове на тракийското общество. Така и древногръцкият историк Херодот (V в. пр. н. е.) описва обичая, свързан с погребалните вярвания: „Богатите се погребват така: трупа държат изложен три дни наред. След това колят разни жертвени животни и се угощават, като най-напред оплакват покойника. . . . Погребват го, като го изгарят или го заравят направо в земята. После издигат могила и устройват разни състезателни игри. . . .“³⁶ На територията на Батошевското

³¹ Тацит. IV, 46. — В: Извори за . . . , с. 276.

³² Милчев, А. Габрово и неговият окръг през прансторическата. . . , 400 — 402.

³³ Милчев, А., К. Койчева. Археологически данни. . . , 58 — 62.

³⁴ Материалите се намират в музейната сбирка на с. Батошево.

³⁵ Попиванов, Д. Материали за историята на Батошево. II, с. 244 (ръкопис, съхраняван в музейната сбирка на с. Батошево).

³⁶ Херодот. V, 8. — В: Извори за. . . , с. 24.

землище, както посочихме вече, са известни надгробни тракийски могили, които все още не са проучени чрез системни археологически разкопки. Но общността, която се наблюдава при останалите археологически материали от разглежданата предримска епоха, приобщава и надгробните могили край Батошево към погребалните обичаи на същите тези траки, които са населявали северните склонове на Балкана и предпланините. Проучванията и проведените от мене разкопки на няколко надгробни могили край селата Кръвеник, Столът и Градница, намиращи се недалеч от Батошево, дават интересни данни за известна специфичност в могиленото изграждане. Първоначално се правели каменни могили около погребението и след това се насипвала пръст върху нея и така се образувала могилата, която е запазена до днес. Погребалният ритуал, начинът на изграждане на могилите се приписват днес на местното тракийско население, чийто основен поминък е било скотовъдството. В разкопаните могили са засвидетелствувани и двата начина на погребване на мъртвеца — чрез трупоиъгаряне и трупополагане. От намерения инвентар при разкопаните могили в околностите на с. Столът повечето от погребенията се датират към IV в. пр. н. е., а погребението в могила № 2 в м. Кантонът в околностите на с. Столът се отнася към VII — VI в. пр. н. е.³⁷

Данните от проучванията, отнасящи се към доримския период в Батошево и неговата околност, колкото и да са непълни, дават представа за обществено-икономическото и социалното развитие на тракийските племена в този район. Липсата на многослойни тракийски поселения предполага, че населението е водило полууседнал начин на живот, свързан с основния му поминък — скотовъдството. Но те също така са познавали грънчарското колело, притежавали са уменията да обработват метали и да строят укрепителни съоръжения, което се потвърждава от откритите материали при разкопките на тракийски паметници в м. Градът. В местното тракийско общество прозира известно имуществено неравенство, без да бъдат заличени напълно остатъците от родообщинния строй и общинните отношения³⁸. Неминуемо върху процеса на класово разслоение има влияние и обстоятелството, че през V в. пр. н. е. земите на тракийските скотовъдни племена са били включени в държавата на одрисите³⁹. Според сведенията на античните автори тя се е простирала на север чак до Дунава и от Черноморското крайбрежие до р. Искър на запад⁴⁰. В планинските райони на тази обширна Одриска държава са останали обаче и тракийски племена, които не са били организирани в държавния институт⁴¹. Това са т. нар. „независими тракийци“, за които в писмените извори се отбелязва, че са живеели по Родопите и Хемус. Така например Тукидид съвсем определено отбелязва, че още при основаването на държавата една част от населението не е било приобщено; „Тоя Терес, баща на Ситалк, пръв основал обширното царство на одрисите, което заело по-голяма част от Тракия, но и голяма част от тракийците са независими.“⁴² Независимостта си племената запазват и при Ситалк (431 — 424 г. пр. н. е.). Същият автор описва военния поход през 429 г. пр. н. е., при който „царят повикал под оръжие най-напред живущите между Хемус и Родопите тракийци, над които властвуват чак до морето, после гетите отвъд Хемус. . . , всички конници-стрелци. Повикал и мнозина от планинските независими тракийци,

³⁷ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , 476 — 478.

³⁸ Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата. . . , с. 437.

³⁹ Милчев, А. Социално-икономическият. . . , 543 — 552.

⁴⁰ Тукидид. II, 97. — В: Извори за. . . , с. 55.

⁴¹ Михайлов, Г. Траките. С., 1972, с. 54.

⁴² Тукидид. II, 29. — В: Извори за. . . , с. 52.

които са мечоносци. Едни от тях убедил, като им обещал заплата, а други го последвали доброволно. Освен това Ситалк повдигнал и агрианите, леите и други нему подвластни пеонски племена.⁴³ Много точно в случая се разграничават племената, над които владетелят властва или са му подвластни, от планинските независими тракийци, които е трябвало да бъдат убедени да участвуват в похода срещу известно възнаграждение. Дори сто години по-късно тази политическа необвързаност не е била накърнена. По времето на похода си през 335 г. пр. н. е. Александър Македонски се натъква на „мнозина въоръжени туземци и независими тракийци; те са били заели върха на Хемус, през където щяла да мине войската, и се приготвили да ѝ попречат да върви по-нататък“⁴⁴. Тези сведения дават основание да се смята, че владетелите на мощното Одриско царство не са успели да ги подчинят и са оставили известна независимост на свободолюбивите планинци, към които естествено е да бъдат причислени и някои от племената, обитаващи Батошевския край. Въпреки това населението е преживяло всички бурни събития, съпътствували епохата — давало е участници във войската, понасяло е опустошителните походи и грабежите на чужди завоеватели. Значителна съпротива оказват тракийските племена и на опитите за политическа хегемония на македонските владетели⁴⁵. Още в началото на царуването си Александър Македонски (336 — 323 г. пр. н. е.) бил принуден да обуздава много разбунтувани племена. През 335 г. пр. н. е., преди да достигне земите на въстаналите трибали, които обитавали земите западно от р. Осъм, войската на Александър Македонски при преминаването на Стара планина била пресрещната от „въоръжени независими тракийци“, решени да спрат наказателния поход. Според тълкуването на описаните от Флавий Ариан (95 — 175) събития това е станало вероятно в Шипченския проход. След неуспешния опит на местното население да спре завоевателите „Александър пратил плячката назад... А той, след като превзели върха, тръгнал напред през Хемус против трибалите и стигнал реката Лигия, тая река отстои от Истър (Дунав) в посока към Хемус на три дни път.“⁴⁶ Твърде вероятно е в движението на войската по-нататък към земите на трибалите, оставащи в северозападна посока от Шипченския проход, Александър Македонски да е минал по пътя Габрово — Трънето — Батошево. Това е най-краткият път към р. Осъм и още повече, че съобщението недвусмислено подчертава, че войската се е движила през планински терен (напред през Хемус (обр. 1). Напълно приемливо е и отъждествяването на р. Лигия с р. Росица⁴⁷, единствената река, която може да бъде пресечена при движение в северозападна посока. В полза на това предположение е и пояснението, че реката отстои на три дни път от Истрос към Хемус⁴⁸. Толкова дни са били необходими и на Ал. Македонски да достигне Дунава след битката при реката⁴⁹. Описваните събития дават интересни сведения за военната тактика

⁴³ Тукидид. II, 96. — В: Извори за..., с. 54.

⁴⁴ Ариан. Анабазис I, 1. — В: Извори за..., с. 300.

⁴⁵ Македония — древна робовладелска държава в Югозападната част на Балканския полуостров. Македонските владетели Филип II и синът му Александър Велики (336 — 323) водели завоевателна политика срещу тракийските племена и подчинили голяма част от тях.

⁴⁶ Ариан. Анабазис. I, 2. — В: Извори за..., с. 301.

⁴⁷ Някои от авторите, занимавали се с проучването на тези събития и изворите върху тях, отъждествяват реката Лигия с р. Росица. Вж. Извори за..., с. 301, бел. 12; Михайлов, Г. Цит. съч., с. 152.

⁴⁸ В съобщението на Ариан реката Лигия не се причислява към притоците на р. Дунав.

⁴⁹ Ариан. Анабазис. I, 3. — В: Извори за..., с. 302.

на тракийските племена, а мястото на сражението може да се търси по горното течение на р. Росица⁵⁰.

След завоевателната дейност на македонците земите на траките, населявали днешна България, страдат от набезите на келтите⁵¹. Прз III в. пр. н. е. те преминават на юг от Балкана и вероятно са използвали Русалийския и Химитлийския проход. В тези неспокойни времена са разрушени крепостите на траките в м. Градът при Батошево, в м. Имането, на връх Голям Острец. Според археологическите материали и те престават да съществуват от началото на третото столетие пр. н. е.⁵² Следи от келтска материална култура на територията на Батошево и околностите не са открити досега.

В края на III в. пр. н. е. друга мощна сила на античния свят — Римската държава, насочва поглед към балканските земи. След продължителни кръвопролитни войни римляните слагат ръка на Македонската държава (148 г. пр. н. е.) и се устремяват към Дунав. Тежка и продължителна борба водили непокорните тракийци срещу римската експанзия. Особено упорити се оказали племената в старопланинските области, където поради суровите условия завоевателите трудно прониквали. „Настъпилата много рано сурова зима в планината Хемус попречила да бъдат покорени и останалите, било насила, било с обсада.“⁵³ — съобщава древният хронист⁵⁴. Първото нахлуване на римски legionii по батошевските земи може да се свърже с действията на консула на провинция Македония Марк Лициний Крас. През 26 г. пр. н. е., след като покорил гетите и мизите, той се отправил и срещу артакийте, „... които изобщо не били покорявани от него, пък и не желали да му се подчинят и се гордеели най-много с това, а и внушавали сред другите гняв и размирност. Крас сам се отправил на поход и ги подчинил отчасти със сила, като траките показали немалка храброст, отчасти и със заплаха да бъдат взети в плен.“⁵⁵ Но военните победи не донесли трайни резултати на римляните въпреки гъвкавата им политика спрямо тракийските владетели. Когато в 15 г. от н. е. официално провъзгласяват част от земите на Северна България за римска провинция Мизия, те оставят във владение на васалното им Одриско царство целия Хемус и предбалканската ивица⁵⁶. Но опека на Рим тежала над местното население, сред което били „събирани за римската войска най-здравите им синове“⁵⁷. Израз на недоволството станали две големи въстания. През 21 г. въстнали племената койлалети, дии и одриси. Тези „силни племена се заловили за оръжие под предводителството на разни началници. Едни от въстаналите размирили местното население, други преминали планината Хемус, за да разбунтуват и останалите племена“⁵⁸. Естествено е да допуснем, че с разширяването на въстанието и отвъд Хемус са били обхванати и племената, населяващи Батошевския край⁵⁸. Само няколко

⁵⁰ Според сведенията на Ариан (Анабазис. I, 2) решителното сражение е станало в гориста местност около р. Лигия. В такъв смисъл допустимо е описването събития да са станали по горното течение на р. Росица, където траките са използвали гъстите гори за убежище при отбрана. За военната тактика на трибалите вж. Михайлов, Г. Цит. съч., с. 152.

⁵¹ Келтите са група индоевропейски племена, населявали в древността голяма част от Западна Европа. При своето разселване те нахлули и в земите на Балканския полуостров и за кратко време създали своя държава в днешна Югоизточна България.

⁵² Милчев, А. Археологическо проучване. . . , с. 520.

⁵³ Тацит. IV, 51. — В: Извори за. . . , с. 276.

⁵⁴ Дион Касий. I, 23. — В: Извори за. . . , с. 374.

⁵⁵ Провинцията била наречена Мизия по името на тракийското племе мизи.

⁵⁶ Тацит. IV, 46. — В: Извори за. . . , с. 276.

⁵⁷ Тацит. III, 38. — В: Извори за. . . , с. 275.

⁵⁸ Такова предположение е допустимо, като се има предвид, че част от племето койлалети е било разселено в полите на Стара планина, около Троянския проход. Вж. Извори за. . . , с. 275, бел. 12.

години по-късно, в 26 г., избухва и второто въстание, което обхваща старопланинските племена, „които водели по височините на планините суров живот и затова били много упорити“. Сам римският хронист признава: „Те били свикнали да не се покоряват дори, а на царете си само по желание. . . Но преди да се заловят за оръжие, проводили пратеници, които да припомнят за приятелството и покорността им и да заявят, че ще го спазват и занапред, ако не ги натоварват с ново бреме; ако ли искат да им натрапят робството като на победени, то у тях има оръжие, младежи и решителност да защитят свободата си или да умрат.“⁵⁹ Въпреки отчаяната съпротива и това въстание било сломено и цялата околност покорена. Сведенията за тези събития са лишени от повече подробности. Явно въстанието е взело широки размери, а в помощ на войската от Мизия дошъл цял легион (най-голямата бойна единица в римската войска — 6000 войници), повикана била и тракийска войска. Трудно е по тези данни да бъде уточнен районът на събитията, но героизмът на въстаналите племена е пример за свободолюбивия дух и непокорството на древното тракийско планинско население.

Окончателното покоряване на тракийските земи приключило в 45 г. със създаването на третата балканска провинция след Македония и Мизия — Тракия. Батошевският край заедно с отделни земи северно от Балкана са принадлежали към провинция Тракия. Трябва да отбележим, че Стара планина през I в. от н. е. не е била граница между Мизия и Тракия. Тази граница е минавала по-на север. Установено е, че земите на днешния Габровски окръг и на Батошево и околността му до административното деление на Римската империя през 86 г. от н. е. са спадали към провинция Тракия⁶⁰. Батошевският край през II в. след административното деление на стратегии преминал в провинция Мизия и влязъл в стратегия Удикесика — една от трите погранични административни области, която се простирала между реките Утук (Вит) и Атрис (Янтра), включвайки старопланинските земи и Предбалкана⁶¹. За стратегия Удикесика има сведения и в един преториански надпис от Рим, в който се споменават „граждани удикесийци от селището Агатапара“⁶².

V. МАТЕРИАЛНА КУЛТУРА И ИЗКУСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА НА БАТОШЕВО И ОКОЛНОСТТА МУ ПРЕЗ РИМСКОТО ВЛАДИЧЕСТВО И РАННАТА ВИЗАНТИЙСКА ЕПОХА I — VII В. ОТ Н. Е.

Крепости и селища

През епохата на римското владичество и късната античност (I — VII в.) околностите на с. Батошево са непрекъснато населявани.

Римляните внасят значително изменение в икономическото, политическото и културното развитие на балканските земи. Възникват нови градове, край Дунава завоевателите укрепяват своите военни лагери. Развиват се занаятите и търговията, появяват се едри поземлени владения. В социалната структура на основата на експлоатацията се обособили класите на заможните робовладелци и безправната градска и селска беднота. Разцветът на

⁵⁹ Тацит. III, 38. — В: Извори за . . . , с. 275.

⁶⁰ За границите на провинция Тракия вж. Геров, Б. Северната граница на провинция Тракия. — ИАИ, 17, 1950, 11 — 25; Михайлов, Г. Цит. съч., с. 85; История на България. Т. 1, 287 — 290.

⁶¹ Клавдий Птолемей. III, 11. — В: Извори за . . . , с. 353; Геров, Б. Цит. съч., с. 12.

⁶² Селището се локализира в околностите на дн. с. Агато̀во, Габровски окръг. Вж. Ковачев, Н. Местните названия. . . , с. 12.

робовладелския строй по нашите земи се свързва с установяването на римската власт. Но в отдалечените части на провинциите утвърждаването на новите обществено-икономически отношения изоставало⁶³. Вероятно в Батѐшевската долина, далеч от големите градски центрове е останало да живее тракийско население, запазило своя бит, своя език. Жестоко експлоатирано, то изпаднало в нищета и робство⁶⁴.

Преломен момент в развитието на Батѐшевския край настъпва с големите политически промени на Балканския Югоизток през IV — VI в., когато в условията на остра класова борба и вътрешни противоречия в робовладелското общество източните територии на Римската империя се обособяват в самостоятелна държава Византия със столица Константинопол⁶⁵. Историческите събития на тази епоха много осезателно се преплитат със зачестилите нашествия на варварските племена — готи, хуни, авари, славяни, прабългари. Стремешът да се стабилизира Балканския полуостров води до създаването на една цялостна отбранителна система по северните граници на Византийската империя и по планинските вериги във вътрешността на страната. Естествените стратегически предпоставки на предпланинския терен били използвани за създаването на широка и гъвкава отбранителна зона⁶⁶. Едновременно с голямото строителство по северните и южните склонове по протежение на целия Балкан върху развалините на старите тракийски крепости в м. Градът и в дълбочина на връх Голям Острец биват изградени нови укрепени пунктове⁶⁷.

На самото било на Русалийския проход през римската епоха е била изградена мощна преградна крепостна стена, част от която е запазена и до днес. Вероятно пак през римската епоха била издигната преградната стена, дълга 111 м и дебела 2 м, на Русалийския проход, западно от билото на Централна Стара планина, покрай днешното шосе от с. Острец за с. Тъжа (обр. 1). Това важно крепостно съоръжение е било изградено от ломени камъни, споени с бял хоросан. Преградната стена е имала врата за затваряне на прохода и помещения за охраната и била използвана и през средновековието⁶⁸. За охрана на такъв важен проход като Русалийския, на север недалеч от него, била изградена мощна крепост на хълма в м. Градът при с. Бѐтошево. Такива крепости, подобни на Бѐтошевската, за охрана на Русалийския проход са били изградени също в м. Пречиста и в м. Калето при с. Градница, при с. Дебнево на р. Видима и на връх Голям Острец.

При проведените археологически разкопки в м. Градът при Бѐтошево установихме, че върху развалините на тракийската крепост от предримската епоха (V — III в. пр. н. е.) е била изградена през V — VI в. мощна крепост, имаща първостепенна роля на изходния възлов пункт към двата старопланински прохода — Химитлийския и Русалийския.

Ранновизантийската крепостна стена загражда от всички страни цялата местност, като на места в югозападния ъгъл следва очертанията на тракийската (обр. 2).

⁶³ История на България. Т. 1, 387 — 404.

⁶⁴ Велков, В. Състояние на проучванията върху прехода от античността към средновековието в Балканския полуостров. — ИБИД, 29, 1974, с. 168. цит. лит.; Михайлов, Г. Цит. същ., с. 288; Ковачев, Н. Местни названия. . . , с. 90.

⁶⁵ История на България. Т. 1, 405 — 413.

⁶⁶ Овчаров, Д. Ранновизантийско крепостно строителство по нашите земи V — VII в. — ИБИД, 29, 1974, 223 — 246; Византийски и български крепости V — X век. С., 1982, 14 — 33.

⁶⁷ Милчев, А. Археологическо проучване. . . , 502 — 524.

⁶⁸ Ковачев, Н. Миналото на. . . , с. 32; Попов, А. Средновековни крепости по Русалийския проход в Стара планина. — ИБИД, 29, 1974, с. 347; Военно-топографският фактор при изграждането на отбранителните съоръжения по южния склон на Стара планина. — Военноисторически сборник, 1978, № 2, 117 — 120.

Крепостната стена бе проследена в южната част на м. Градът и в отделни участъци на западния, източния и северния склон с обща дължина над 300 м. В план представлява неправилен четириъгълник, чиито очертания са съобразени с особеностите на терена и който загражда от всички страни площ от

Табло VIII

1 — част от северната ранновизантийска крепостна стена — външно лице; 2 — част от южната ранновизантийска крепостна стена — вътрешно лице — м. Градът

15 дка (обр. 2). Изградена е от ломен и речен необработен камък, споен с бял хоросан, като са оформени добре двете лица — външно и вътрешно, и по средата запълнено с блокаж, споен с бял хоросан. Дебелината на стените е от 2,10 до 2,30 м. В различните участъци крепостната стена бе разкрита на височина от 0,70 до 1,20 м. На места особено в III участък крепостната стена беше напълно разрушена (табло VIII.1 — 2). Изграждането на крепостната стена е съобразено с конфигурацията на терена. Големият наклон на някои участъци е преодолян със стъпаловидно разположение на хоризонталните редове с контрафорси, отстъпи чрез чупки. С контрафорс е укрепен и югозападният ъгъл на стената.

Контрафорсите са градени по същия начин като крепостната стена, с която те са свързани конструктивно. Те имат дебелина 2,30 м и дължина 1,10 м. Ранновизантийската крепостна стена (обр. 2), изградена отначало набързо, е претърпяла за периода IV — VI в. няколко преустройства, понеже е била разрушена и опожарявана по време на борбите срещу нападенията, които са идвали от север откъд Дунав. В участък VII — VIII крепостната стена е разположена в най-стръмната част на южния склон. Чрез една чупка, изнесена на юг, стената е изместена с 4,50 м на юг. След тази чупка куртината продължава на запад (28 м), където е оформен югозападният ъгъл, укрепен с контрафорс. Поради големия наклон на терена ъгълът и контрафорсът са запазени в лошо състояние едва на 0,20 м височина.

Куртината в западния склон е разположена в най-стръмната част на терена. Тя следва посока север, като извивките и чупките са съобразени с особеностите на терена. Вътрешната линия на зида е права, а от външната страна стената е укрепена с три контрафорса (№ 2, 3, 4), напълно идентични с ъгловия контрафорс № 1. Разстоянието между тях е различно — от 10 до 17 м. Участъците VIII и IX са с ширина 2 м. И в двата участъка зидът е подкрепен с контрафорси — № 5 и № 6. Прави впечатление разликата в начина на градеж, който се наблюдава в тези участъци — използвани са само добре обработени ломени камъни, споени с калов разтвор. Лицевите страни са с много добре изразен редов градеж от по-широки и по-тесни камъни. Ширината на зида е 1,90 м. Разликата в градежа и ширината на стената, разкрита в уч. VIII и IX, доказва съществуването на един по-ранен строителен период, вероятно V — VI в. Този начин на градеж продължава и в X уч. Тук много добре е изразено съединяването на зидовете, свързани с двата строителни периода. При съединяването им, изпълнено неточно, се е получило едно разместване на двете стени с 0,40 м.

От X участък до края картината бе разкрита изцяло. Пълното разкриване бе наложено от голямото строително разнообразие, което се наблюдава, наложено от нагънатия и стръмен терен. От външната страна на зида бяха разкрити два подстъпа и две чупки в уч. XII и XIV. В тази част стената е градена от камъни (ломени и речни), споени с бял хоросан. Изпълнението на строителните работи не е много прецизно. Посредством една чупка в южния пояс е осигурено място за малка потерна с ширина 1 м. Впоследствие този вход е бил зазидан и сега личи само по ясно изразените вертикални фуги. От вътрешната страна на стената бяха разкрити две стълбищни площадки за изкачване на платформата, съоръжение, присъщо на ранновизантийското крепостно строителство, но в крепостта край Батошево вместо обичайните каменни стъпала са използвани открити дървени стълби. Само откъм вътрешната страна на крепостната стена са били вградени стъпаловидни плоски камъни. Площадките с дължина 8 м и широчина 1,80 м са изградени от ломени необработени камъни, подпрени със зид, залети отгоре с дебел 12 см хоросанов пласт. Самата стълба с дървени конструкции е

водела до площадка, конструктивно свързана с крепостната стена. Насрещният подпорен зид на стълбата, използван вероятно и за крайна горна площадка, е граден заедно с основния крепостен зид, конструктивно свързан с него, и има същия начин на градеж. Издаден е на север от стената на 1,10 м и има ширина 2,10 м. Разкрит е на височина 0,90 м. На 51 м източно от контрафорса, който се намира в югозападния ъгъл на крепостната стена в най-високата южна част на платото бяха разкрити и основите на голяма външна правоъгълна кула с размери 11,80 × 9,60 м и зидовете ѝ имат ширина от 2,60 до 2,80 м и са по същия начин изградени както крепостната стена (обр. 2).

Зидовете на кулата, запазени на височина до 1,50 м от лицевите страни, са от големи ломени и речни камъни, споени с бял хоросан, а между тях е насипан блокаж от по-дребни камъни, залети с бял хоросан. Подът на кулата е от груба калдъръмена настилка, залята с хоросан. Находките около и вътре в кулата са ограничени. Намерени са няколко железни гвоздеа и скоби, които показват, че кулата е имала дървено покритие, а намерената медна монета-фоли от 40 нуми на Юстиниан I (527—565), сечена в Константинопол, датира кулата от VI в. От кулата се разкривал широк хоризонт наоколо, но тя е имала и друго предназначение — да охранява единствения главен вход на крепостта, разположен в близост до нея. Мястото на входа е сполучливо подбрано в стръмния югозападен склон на хълма, като достъпът до него е бил възможен посредством серпантина на пътя и по този начин, преди да се стигне до портата, принудително се е минавало под стените на кулата и около част от крепостната стена, където нападателите са попадали под обстрела на защитата.

Входът се намира на 15 м източно от кулата и е изграден точно там, където крепостната стена прави чупка. Проходът му е дълъг 4,40 м. Ограничен е с два полупиластра с 1 м ширина и издадени пред куртината 0,30 м. Фланкиращите входа стени са дебели 2 м. Край западната стена се откри улей за оттичане на вода с размери 20 × 20 см. Над самия вход вероятно се е издигала втора кула, чийто приземен етаж е оформен във входно помещение (пропугнакулум) с две врати: вътрешна — двукрила, въртяща се на дървени оси, от които са намерени железните обкови, и външна — спускаща се (катаракта). Вратите са широки 3,20 м, направени са били от дебели дървени греди, от които бяха открити при разкопките овъглени останки. При разкриването на входа бе установено, че външната врата е била зазидана с набързо изграден каменен зид, спояван с кален разтвор. Този начин на допълнителна защита при особени критични ситуации за сигурността на укрепленията е познат и при други византийски крепости по нашите земи. Това зазидане и преустройствата, които се наблюдават по цялата крепостна стена, са доказателство за бурните времена, които е преживяла Батошевската крепост в м. Градът по време на своето съществуване в продължение на почти три века.

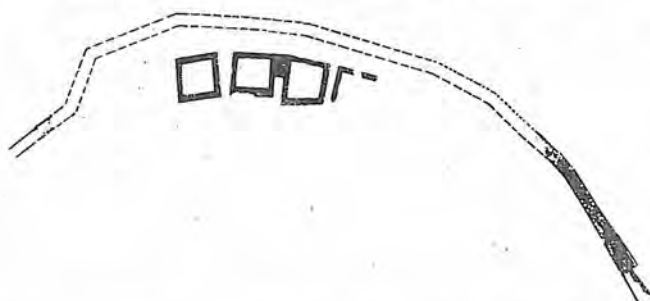
Аналогични крепости на Батошевската по своя начин на градеж на крепостните стени и кули в Габровски окръг са известни в селата Градница, Дебнево, от м. Градище, Габрово, връх Голям Острец, Боруна и Стринава при Дряновския манастир, м. Витата стена⁶⁹, а вън от окръга в кастела Ятрус, Шуменската крепост⁷⁰, с. Войвода и др.⁷¹

⁶⁹ Милчев, А. Габрово и неговият окръг през праисторическата. . . , 410 — 418.

⁷⁰ Антонова, В. Археологически проучвания на Шуменската крепост. — ИИМШ, 4, 1973, 143 — 153.

⁷¹ Милчев, А., С. Дамянов. Археологически разкопки на късноантичната крепост при с. Войвода, Шуменски окръг. — ИАИ, 33, 1972, 263 — 277.

Крепостта в м. Градът при с. Батошево според начина на градежа и материалите, които бяха открити при разкопките около крепостната стена, портата и вътре в кулата, по керамиката, по железните предмети и главно по монетите и въз основа на аналозите се датира към V — VI в.

Табло IX

1 — план на разкритите стопански помещения в северната част на ранновизантийската крепост; 2 — каменно стълбище между стопански помещения № 2 и № 3 — м. Градът

Целият вътрешнокрепостен терен е бил гъсто застроен с различни по предназначение постройки, отнасящи се към римската и ранновизантийската епоха I — VII в. Преобладаващ план на сградите е едноклетъчно помещение с неголеми размери и един вход (обр. 2). Стените са градени от грубо обработени камъни, споени с кал, широки 0,75 м. Жилищните постройки бяха разкрити в най-високата равна част на платото (сек. А, Б, В, Г, Д), разположени са нагъсто, а планировката на застрояването е твърде несъвършена. В централната част на платото, както и на западния и източния склон бяха разкрити останки от десет жилищни сгради и отделни зидове на още пет сгради с неуточнен план. Едно от жилищата представлява

помещение с размери 7,80 × 8,50 м и един вход. Две от постройките са със значително по-големи размери (дължина 20 м и широчина 6,40 м) и са с по две помещения. Един среден зид ги разделя на две почти квадратни помещения. При сграда № 4 средният зид сполучливо е използван за

Табло X

Железни сърпове от стопанско помещение № 2 — м. Градът

преодоляване на наклонения терен — той същевременно е подпорен зид на високото подово ниво на западното помещение (обр. 2). Разкритите останки от стените на жилищата са градени от обработени ломени камъни, споявани с калов разтвор; и зидовете имат дебелина 0,75 м. В суперструкцията на изграждането на стените са били използвани и кирпичи. Подобни градежи на помещения с каменна основа и кирпична суперструкция са ни известни от много ранновизантийски крепости, като например кастела Ятрус⁷², Шуменската крепост⁷³, крепостта при с. Войвода, Шуменско,⁷⁴ и др. Обстоятелството,

⁷² Джонова-Митова, Д. Ранновизантийско жилищно строителство в кастела Ятрус. — Археология, 1968, № 3, с. 19.

⁷³ Антонова, В. Цит. съч., 143 — 153.

⁷⁴ Милчев, А., С. Дамянов. Цит. съч., с. 272 сл.

че не бяха намерени останки от керемиди, говори, че покриването е правено с глинена замазка и с клони, слама и др. Подовото покритие, както и покривните конструкции са били дървени, за което се съди по намерените овъглени части от дървени греди и пластове пепел в отделни участъци на

Табло XI

1 — жилищна сграда № 1 в сектор А; 2 — жилищна сграда № 7 в сектор Б — м. Градът

помещенията. Особеностите на постройките сочат един специфичен тип жилищна сграда в крепостта на м. Градът, свързан с провинциалното византийско строителство от V — VI в.

Стръмният северен склон, лишен от слънчева светлина и поради това непригоден за строителството на жилищни сгради, е бил използван за стопански двор. Цялата верига стопански помещения е била вградена в склона с еднолицев зид, дебелина 1,20 м. По време на разкопките бяха разкрити четири от тях, еднакви по план и размери — $5,70 \times 5,30$ м. Зидовете им са изградени грубо от ломени камъни, споени с кал и имат дебелина 0,85 м. Между другото в третото помещение нагоре е водила каменна стълба със запазени 12 стъпала, ограничена от зидовете на двете постройки. Стълбището е широко 1,75 м (табло XI. 1 — 2). В тези помещения бяха намерени ограничен брой находки — железни ножчета, халки, хлопки, сърпове и др. (табло X). Местоположението на тези помещения, северното им изложение, липсата в тях на огнища или пещи и оскъдните находки дават основание да се предполага, че това са стопански постройки. Те се свързват също с ранновизантийския строителен период.

Сред находките, намерени в тази част на крепостта, следва да отбележим и още няколко, които допълват данните за хронологията на селището. Това са една медна монета от IV в. — вероятно от Константин, една желязна кръстовидна фибула от IV в. Със същия период се свързват и няколко фрагмента от съдове, железни сърпове и косер (табло X). Всички предмети са намерени в пласт на дълбочина 0,80 — 1,20 м.

В източната част на сектор Г (кв. 59, 60, 69 и 70) бе разкрита още една жилищна правоъгълна постройка № 8 с размери $7,10 \times 10,15$ м, сходна по план и начин на градеж с жилищна сграда № 1 (сект. А) и № 7 (сект. Б) (обр. 2). Ориентирана е ЮИ — СЗ, с два входа — на южния и източния зид. Зидовете на постройката са градени от малки каменни блокчета, добре изгладени на лицевата страна, подредени прецизно, образуващи гладко външно лице. За спойка е използван кален разтвор (табло XI. 1 — 2). Постройката е изградена на наклонен терен, поради което голяма част от западния зид е напълно разрушена, а останалите зидове са запазени на височина от 0,30 до 0,70 м. Във вътрешността на сградата на 1,20 м от южния зид и успоредно на него са запазени останки от един малък допълнителен зид с дължина 4,50 м. От направените наблюдения по време на работа (следи от стихийен пожар) и намерените строителни материали (гвоздеи, скоби) може да се предположи, че това е допълнителен зид — странична подпора за вътрешна дървена стълба. Намерените в сградата материали (фрагменти от глинени съдове, ножове, глинени тежести за вретено, костени шила) говорят за гражданския характер на тази сграда.

Със сондажа на кв. 15, обхващащ централната част във вътрешността на сградата № 7, се установи културен слой с дебелина 0,30 м., богат на находки: хромел, малка глинена амфора, малка стомничка, хлопка, части от няколко силно фрагментирани тънкостенни съда, глинени капак, желязно превезло, желязна заключалка (кофар) и много метални строителни елементи — панти за врата, обковки, гвоздеи, скоби. Всички находки от двете сгради (№ 7 и 8) и предимно намерените цели и фрагментирани съдове се отнасят към V — VI в. (табло XII. 1 — 2).

Заложеният сондаж № 4 в кв. 93 на сект. В (северно от крепостната стена) имаше за цел да се провери културният слой до самата крепостна стена и фундаментацията на строежа. Достигната бе дълбочина на изкопа 0,80 м. Зидът на крепостната стена продължава и под тази дълбочина, като е спазен начинът на изграждане (*opus implectum*) с преобладаващо използване на лицевите страни от обработени камъни. (табло XIII. 1).

При работата в сондажа се намери голямо количество фрагменти от тънкостенни съдове, добре изпечени, с черен цвят, характерни за V — VI в.

Намерени бяха няколко ножа, костени шила, части от плоско стъкло и много животински кости. Придобитият материал потвърждава още веднъж становището за първоначалното укрепване на местността по време на усиленото крепостно строителство през V — VI в., предназначено да запази границите

Табло XII

1 — хромел от сграда № 7; 2 — глинена амфора от сграда № 7 — м. Градът

на Византийската империя от варварските нашествия и важната отбранителна роля, която се давала на крепостите, охраняващи северните склонове на Стара планина.

Намерените археологически находки и в другите сектори Г, Б и Д показват, че тази крепост не замира и през следващите години. След един

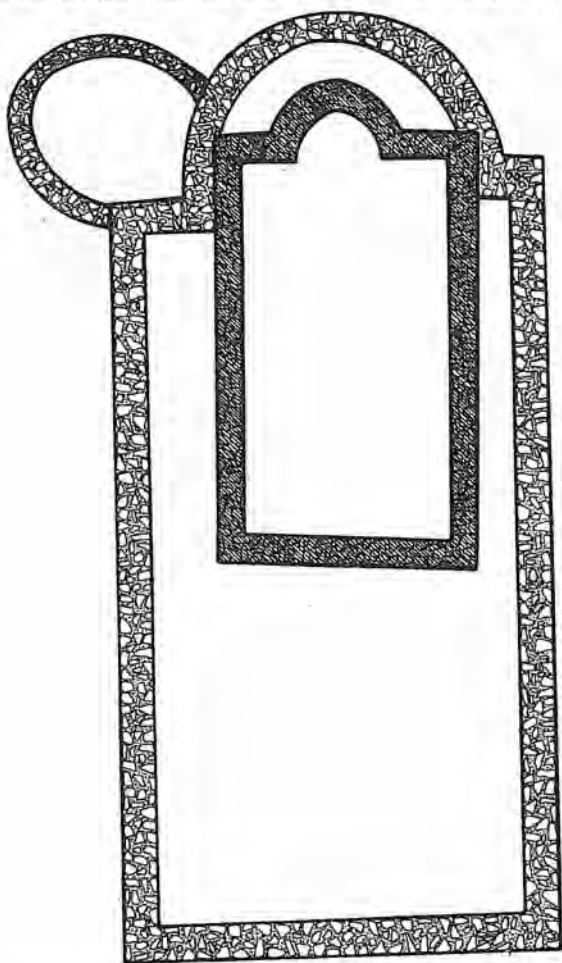
интервал от VI до X в., през който имаме малко материали, местността се свързва с живота на Втората българска държава, при което с частични преустройства е била използвана както крепостната система, така и някои от жилищните помещения. Намерените материали, главно накити, монети скифати и многобройни фрагменти от глинени съдове с характерна линейна вълнообразна украса, доказват това.

Табло XIII

1 — общ изглед на сградите северно от южната стена; 2 — абсидата на ранновизантийската базилика и средновековната църква — м. Градът

Изграждането на крепостта в м. Градът през ранновизантийската епоха се допълва и с трикорабната едноабсидна църковна сграда (базилика) в централната част на платото (табло XIII. 2). Сградата е ориентирана по надлъжната си ос изток—запад, с обща дължина 24,60 м и ширина 12,80 м.

Обр. 3. План на базиликата от м. Градът

Стените са градени от ломени камъни, споени с кал, и имат дебелина 0,80 — 0,90 м. Поради по-късното средновековно строителство състоянието на разкриваните зидове е лошо и не позволява напълно да бъдат възстановени съставните архитектурни елементи, както и вътрешното пространствено оформление на базиликата. Базиликата на ранновизантийската крепост се е придържала към установената планова схема — централна зала — наос, която е разделена на три кораба от два реда колони, които вероятно били дървени и с каменни бази. Залата на изток е затворена от полукръгла извивка на абсидата, в която се помещава олтарът, а от западната е преминала във входно преддверие (нартекс или притвор). До северния зид на олтара допълнително е било изградено и малко помещение за кръщения (баптистерий) с неправилна кръгла форма (с диам. 3,30 м). Сравнително

големите размери на църквата, както и допълнително пристроеният баптистерий показват, че освен обитателите на крепостта тя е имала предназначението да обслужва и околното население⁷⁵ (обр. 3).

Тесните зидове, скъсеният наос, едноделният олтар и полукръглата апсида и пристроеният допълнително баптистерий причисляват тази постройка към елинистическите базилики. Аналогични базилики са ни известни от Ятрус⁷⁶, при с. Крън⁷⁷, м. Дели Душка, Преслав⁷⁸, с. Костенец⁷⁹, м. Градището, Габрово⁸⁰ и др.

От начина на градежа, плана, опростения олтар, от пристроения допълнително баптистерий, както и по аналогия базиликата от м. Градът при село Батошево може да се отнесе към V — VI в., към което време отнасяме и крепостните съоръжения и повечето от стопанските и жилищните постройки, открити в крепостта. Датировката V — VI в. на ранновизантийската крепост, на базиликата и на стопанските и жилищните сгради се потвърждава и от археологическия материал, намерен в изкопите около крепостната стена, вътре в базиликата, в жилищата и стопанските помещения. Преобладаващ е броят на фрагментираните и целите глинени съдове, амфори, гърнета, кани и др. Бяха намерени и няколко фибули, които също се отнасят към IV — V в. За потвърждаване на тази датировка особено важни са монетите, сечени от императорите Теодосий (408 — 450), Анастасий I (491 — 518), Юстин I (518 — 527) и Юстиниан I (527 — 565).

При разкопаване на крепостните съоръжения и другите постройки във вътрешността на крепостта беше намерен археологически материал с голямо разнообразие по вид и предназначение. Една част от находките, като железни гвоздеи, скоби, ъмки, обковки, катинари, части от плоско стъкло, са свързани със строителството и архитектурно-декоративното оформление на постройките. Сред предметите от домашния бит преобладават глинени съдове — гърнета, стомни, амфори, паници, използвани за приготвяне и съхранение на храните. Намирани са също каменни ръчни мелници (хромели) (табло XII. I), железни ножове и игли, глинени съдове и лампички, части от стъклени чашки, костени гребени, части от обеклото — токи, фибули, апликации, накити и др. На обитателите не са били чужди и някои произведения на селскостопански дейности, свързани с ежедневните нужди. Доказателство за това са намерените оръдия на труда — железни брадви, палешници, сърпове, косери, оръжия и др. (табло XIV. I — 4). Също и дребен инструментариум като дърводелски длета и други инструменти, пробои, железни и костени шила, тежести за вретено и за мрежа, ножици, ножчета и др. (табло XV. I — 4).

В последните години на V в. балканските земи непрекъснато страдат от варварските опустошения, отбелязвани нееднократно от съвременните им

⁷⁵ Строителството на баптистерий през VI в. се свързва с конкретна историческа обстановка, когато официалната държавна власт е разчитала чрез покръстването да привлече местното население и да го противопостави по верски признак на нашествениците варвари. Вж. Чанева-Дечевска, Н. Характерни черти на църквите в България от късноантичната епоха. — ИБИД, 29, 1974, с. 263.

⁷⁶ Иванов, Т. Археологически проучвания в кастела Ятрус. — Археология, 1961, № 3, с. 18.

⁷⁷ Табакова, Г., Т. Овчаров. Ранновизантийска базилика при с. Крън, Старозагорски окръг. — Археология, 1975, № 3, с. 43.

⁷⁸ Иванова, В. Базиликата на Дели Душка в Преслав. — Разкопки и проучвания, 3, 1949, 65 — 72.

⁷⁹ Чанева, Н. Старохристиянската и ранновизантийската базилика от IV — VI в. в България. — Археология, 1968, № 2, 14 — 16.

⁸⁰ Милчев, А., К. Койчева. Ранновизантийска базилика в местността Градище край Габрово. — Археология, 1978, № 4, 25 — 33.

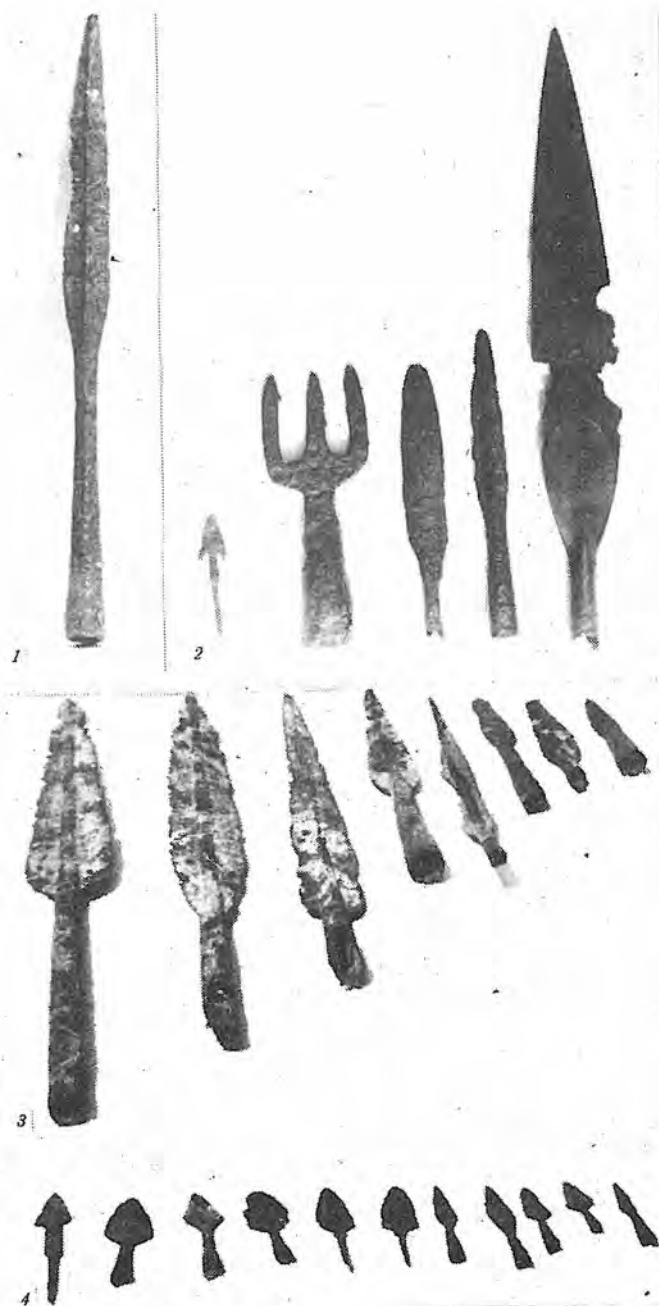
хронисти. Император Анастасий, поел управлението в 491 г., предприел усилена строителна дейност. Към този период на голямо военно строителство именно може да се отнесе и изграждането на Батошевската крепост. Но яките крепостни стени не били достатъчни да осигурят спокойствието на империята.

Табло XIV

1 — 2 железни брадви — околностите на с. Батошево; 3 — железна брадва от ранновизантийския пласт; 4 — железен сърп от ранновизантийския пласт — м. Градът

Тя била изтощена от вътрешни размирици и тежки войни срещу перси и араби. Византия била принудена да се примири със загубената част от земите си по Балканския полуостров. Крепостите, опожарени и полуразрушени от авари и славяни, докъм средата на VII в. били напълно изоставени. Такава е съдбата и на ранновизантийската крепост в м. Градът в Батошевския край. Но каква е била съдбата на местното население? Естествено е при варварските нападения незащитените селища да страдат най-осезателно от събитията или, както най-известният историк от тази епоха Прокопий Кесарийски (VI в.) отбелязва, че варварите „нанесли непоправими злини на тамошното население. Прочие смятаме, съобщава Прокопий, че при всяко нападение броят на убитите и заробените там ромеи надминава двеста хиляди души, така че тази земя

Табло XV

- 1 — железен връх на копие — околностите на с. Батошево;
 2 — железен връх от стрела, тризъбец и три върха на копия — околностите на с. Батошево; 3 — железни върхове на копия от ранновизантийския пласт; 4 — железни върхове от стрели от ранновизантийския пласт — м. Градът

естествено била заприличала на скитска пустиня⁸¹. Опустошенията били придружени и с отвлечане на пленници, чумни епидемии и т. н., което водело до значително намаляване на населението, особено в земите на север от Стара планина, най-пряко изложена на нападения⁸². Следите от силен и продължителен пожар, които се срещат в ранновизантийския културен пласт, могат да потвърдят предположението за опожаряване и разрушаване на крепостта в м. Градът, което, ако се съди по *terminus post quem* на материалите, е станало в края на VI и началото на VII в. и се свързва с аварските и славянските нападения. Такава е съдбата на много византийски крепости по нашите земи през VI — VII в.

В тази обстановка на разруха и упадък, на сложни и бурни събития се крие най-ранната средновековна история на Батошевския край.

От откритите при археологическите разкопки крепостни съоръжения, базилика, селскостопански и жилищни постройки в м. Градът при с. Батошево се вижда, че тази крепост е била важно звено в ранновизантийската укрепителна система, предназначена за охраняване на Русалийския и Химитлийския проход в Централна Стара планина. Намерените материални паметници и произведения на изкуството вътре в крепостта говорят недвусмислено, че нейните обитатели през ранната византийска епоха са имали висока строителна техника, култура, която по нищо не е отстъпвала на тази на населението в близката и далечната околност на с. Батошево.

VI. СРЕДНОВЕКОВЕН КУЛТУРЕН ПЛАСТ В М. ГРАДЪТ И ОКОЛНОСТТА НА С. БАТОШЕВО (VII — XIV в.)

1. Ранносредновековен културен пласт (VIII — XI в.)

Досега в Батошево и околността му и в м. Градът не са открити по археологически път следи, които могат да бъдат свързани с културата на първите славянски поселения, съществували към края на VI — началото на VII в. южно от Дунава в част от равнинните земи на днешна Северна България.

Трайното установяване на славяните през VI и първата половина на VII в., а по-късно и на прабългарите завършва с основаването през 681 г. на българската държава. На юг новообразуваната държава според оскъдните данни за териториалния обхват е достигала най-общо до Стара планина. Твърде вероятно е в началните години от нейното съществуване Батошевското землище да е оставало извън границите ѝ. В последвалите години на утвърждаване и въздигане България постепенно постигала териториално разширение, докато в началото на VIII в. по времето на Тервел (701 — 718), а по-късно в началото на IX в. по време на царуването на хан Крум (802 — 814 г.) в територията ѝ били включени и земи на юг от Стара планина⁸³. По това време на десния бряг на р. Росица под заслона на хълма Градът възниква малко селище, дало живот на днешно Батошево. Убедително доказателство за това са археологическите материали, които са намирани в изровения от реката бряг — метални изделия, следи от огнища и намереният керамичен материал, сред който е и едно цяло гърне с типичната за този период техника

⁸¹ Прокопий Кесарийски. Тайна история 60. — Извори за българската история. Т. 3. С., 1959, с. 151.

⁸² Ангелов, Д. Образоване на българската народност. С., 1971, 74 — 98, 173.

⁸³ История на България. Т. 2. С., 1981, 95 — 120.

на изработка и орнаментиране. Тук археологически разкопки не са правени, от многото открити материали личи, че това поселение не се е различавало от селищата, съществували през Първата българска държава — с жилища — полуземлянки, изградени от колове и плет и измазани с глина, и неизменната пещ в тях. Основното занимание на обитателите са били земеделието и скотовъдството. Това първо средновековно поселение тук с постоянен характер остава през вековете и запазва вероятно и своето име. Според научните проучвания, правени в тази насока, коренът на името се свързва с гръцкото название на трънак, къпинак (батос) или пък се търси от личното име Батош⁸⁴.

През ранното средновековие славяните в околностите на с. Батошево по всяка вероятност не са издигали крепостни стени, понеже досега не са разкрити при разкопките в м. Градът. Обаче римският и ранновизантийският път от Никополис ад Иструм, който е вървял по р. Росица и от Батошево се отклонявал на запад и минавал покрай тракийската крепост в м. Имането, с. Столтът, на юг през Боазкия пролом и през с. Острец по едноименната Острешка река към Марагидишкия (Русалийския) проход, продължава да се използва и през средновековието (VIII — XIV в.) от новите си обитатели — славяните.

След образуването на славянобългарската държава в 681 г. границата на юг преминава по Стара планина и всички проходи от север, а на места и от юг били в ръцете на българите. През този период — в последната четвърт на VII в. и началото на VIII в. до 705 г., Източна и Централна Стара планина са били гранична отбранителна линия, поради което са били изградени крепостни съоръжения. С. Батошево и околността му, а вероятно и м. Градът са били използвани за охрана на този стар път, който водел към Русалийския проход. Така че още през втората половина на VII в. м. Градът при с. Батошево е била включена в отбранителните пунктове на новообразуваната млада славянобългарска държава.

През ранното средновековие (VIII — XI в.) славянско население е живяло в околностите на Батошево, което се потвърждава от откритите тук материали.

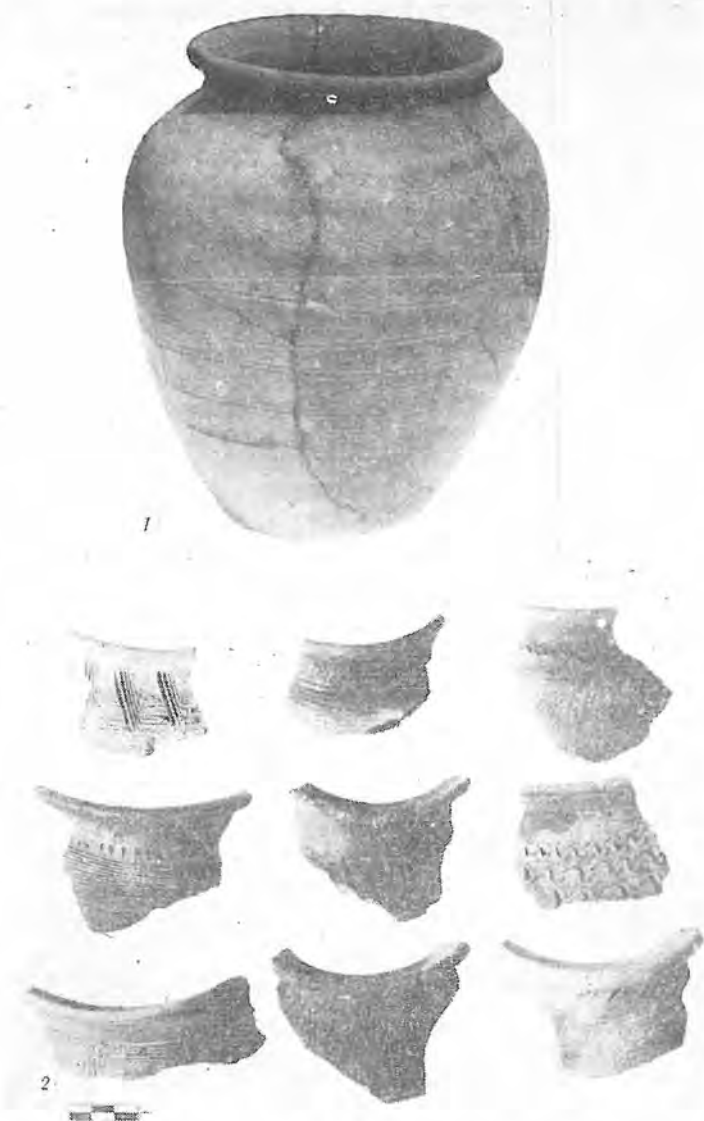
При разкопките в м. Градът, при обработване на земята и при изкопни работи в околностите на с. Батошево са открити досега много оръдия на труда и оръжия, а също и немалко фрагменти от глинени съдове с типични за тази епоха връзана вълнообразна и линейна украса, глинени прешлени за вретено, а също и много битови предмети, костени изделия, накити и др.

В местността „Под града“ на десния бряг на р. Росица е открито глинено гърне без дръжка с конусовидна форма, конус, обърнат с върха надолу. Силно извит навън подчертан устен ръб, стените са украсени с вълнист и линейен връзан орнамент. Вис. 24 см, диам. на устието 15 см, на дъното — 10 см, по средата 20 см. Гърнето е изработено на гърнчарско колело от недобре пречистена глина. Изпичането не е равномерно, има сивочервен цвят по повърхността. Този съд се датира въз основа на аналогии с глинени съдове, намерени в други райони на нашите земи към IX в. (табло XVI. 1 — 2).

В м. Градът при провеждането на разкопки вътре в крепостта се установи ранносредновековен културен пласт, дебел до 0,80 м, отнасящ се към VIII — XI в. Тук е имало селище непрекъснато от VIII до XIV в. В м. Градът изследваната част чрез разкопки на средновековното селище е малка площ от платото, и то само в секторите Б, Г и Д. Открити бяха оръдия на труда — железни сърпове, брадви, прешлени за вретено, стрели, накити, кръстове, енколпиони и др.

⁸⁴ Ковачев. Н. Местните названия. . . , с. 90.

Вътре в крепостта при разкопките на дълбочина 0,85 м и от повърхността бяха разкрити останки от две почти изцяло унищожени средновековни жилища. Единствените доказателства за тяхното съществуване са разрушените глинени подове, недобре изразеното огнище в едното жилище,

Табло XVI

- 1 — глинен съд от м. Под града — околностите на с. Батошево;
2 — фрагменти от глинени съдове — околностите на с. Батошево

както и парчетата стенна мазилка и следи от колове. Размерите на жилищата се определят приблизително $3 \times 5,80$ м. Подобни жилища са известни у нас от доста ранносредновековни селища и се свързват с жилищната архитектура на

Първата българска държава⁸⁵. В сектор Б и В на дълбочина 0,75 м се откриха много фрагменти от глинени съдове с линеен и вълнист орнамент. Културният слой е богат на материали, сред които преобладават преди всичко фрагменти от съдове, чиято точна форма и големина е невъзможно да бъде определена. Обаче със сигурност можем да твърдим въз основа на техниката на изработката, състава на глината, орнаментацията, изпичането, че това са славянски съдове — гърнета без дръжка с издаден навън устен ръб. Работени са на бавно въртящо се гърнчарско колело от глина с едрозърнеста структура и са украсени с врязани хоризонтални и вълнисти линии. По шийките на някои от тях има вълниста линия или малки ямички. Тези белези са достатъчни, за да причислим керамичния материал към ранносредновековната българска битова керамика (IX — XI в.)⁸⁶. Останалите открити от нас находки са сравнително малко на брой — това са предмети, изработени от метал и кост, накити и др. Разкрита беше една доста голяма площ на дължина 20 м, намираща се между крепостната стена и двете църкви в сектор Б и В. Тук се установи дебел културен ранносредновековен пласт, достигащ на дълбочина 0,80 м. Намерени бяха много фрагменти от битова керамика, характерна за IX — XI в. Откритите материали в м. Градът, като проследяваме на дълбочина до 0,80 м, ни дават възможност на уточним появата на българското население в тази местност не по-рано от IX в.

2. Батошево през византийското робство (XI — XII в.)

През византийското робство (XI — XII в.) на територията на с. Батошево и близката му околност продължават своето съществуване българските селища, образувани още през ранното средновековие⁸⁶. Продължава без прекъсване и животът в м. Градът. При проведените разкопки в м. Градът на дълбочина 0,60 м са открити фрагменти от глинени съдове, които по форма и орнаментация са характерни за XII в., а също и много битови предмети, костени изделия с богата орнаментация, накити и монети, които са сечени от византийските императори Комнини през XII в. Всички тези материали говорят за интензивен икономически живот на българските селища в м. Градът и в околностите на с. Батошево през XI — XII в.

При проведените разкопки в м. Градът северно от еднокорабната и едноабсидна църква беше разкрита голяма сграда, правоъгълна в план, с размери 12 × 7 м. Градена е от ломени камъни и плочи, споени с калов разтвор. По своите големи размери тази сграда е служела вероятно за стопански цели или е представлявала казармено помещение. Вътре в сградата и около нея бяха намерени шест медни византийски монети — скифати, сечени по времето на императорите Комнини от XII в. Намерени бяха също и битови предмети, ножчета, едно копие и много фрагменти от глинени съдове, които по форма и орнамент се отнасят към XII в., към което време отнасяме и самата сграда.

3. Батошево и неговата околност през Второто българско царство

Особено интензивен е бил поселищният живот в района на с. Батошево, и то главно в м. Градът през Второто българско царство (XIII — XIV в.). През това време територията на с. Батошево е имало изключително важно стратегическо значение. Централната част на Стара планина от Сливен до

⁸⁵ В. Жарова, Ж. Славянски и славянобългарски селища в българските земи, VI — XI в. С., 1965, с. 47.

⁸⁶ Пак там, с. 92 сл.

Карлово обхваща най-високия и сравнително трудно проходим дял на планината. През средновековието този дял от нея придобива извънредно голямо значение. След като Търново става столица на Второто българско царство, проходите в Централната Стара планина, между които са Русалийският и Химитлийският, и крепостите, разположени в северния и южния склон на планината, започват да играят главна роля в отбраната на столицата Търновград⁸⁷. Изградена била сложна система от укрепителни съоръжения, бихме казали, цяла верига крепости, разположени в полукръг в северната част на планината за охрана на четиринадесетте прохода, минаващи през централната част на Стара планина. Така тук се създава част от важното предмостово укрепление за охрана на столицата Търново от юг. През Второто българско царство била възстановена старата късноантична и ранновизантийска укрепителна система, а на редица места били изградени нови крепости по Стара планина. Възстановени били и старите късноантични пътища, в това число и старият път, който минавал по р. Росица северно под м. Имането и отивал на юг през Боазкия пролом, по течението на Острешка река за Русалийския проход. Местоположението на средновековната българска крепост в м. Градът при с. Батошево напълно отговаря на сведенията на византийския историк Никита Хониат, че крепостите на българите били на непристъпни скали⁸⁸, както и че хемуските български крепости били увенчани с кули. Освен това у Никита Хониат се съобщава също, че след въстанието на Петър и Асен в 1185 г. византийският император, като потеглил срещу българите, заварил хемуските крепости подновени и подсилени⁸⁹. За да защитят Търновград и изобщо да закрепят своята власт, Петър и Асен обърнали твърде голямо внимание на крепостите, разположени по северните, а после и по южните склонове на Стара планина. Средновековната българска крепост в м. Градът заедно с тези от витата стена, Градница и Дебнево са от предмостовото укрепление на Търново от юг. Ясно е, че старопланинските крепости и тази при с. Батошево са били опора на българското въстание в 1185 г. срещу византийското иго. Петър и Асен изградили своята отбрана предимно в планината⁹⁰. При различните походи на византийците срещу Търновград през XIII в. и преминаването им през проходите на Централна Стара планина войските на императора трябвало да преминат и да срещнат съпротивата на редица крепости, в това число и на тази при с. Батошево, където е била вероятно възстановена ранновизантийската крепост. Обаче предполагаемата възстановена част от края на XII и началото на XIII в. на ранновизантийската крепост в м. Градът не е запазена и затова не можахме да установим при разкопките начина на изграждането на средновековната българска крепост. В действителност византийците обсаждали почти цяла година старопланинските крепости и императорът бързал през пролетта на 1278 г. да сломи войските на Ивайло. Неслучайно след неуспешното преминаване на проходите в Централна Стара планина — Русалийския и Химитлийския, ударът на императорът срещу Търновград бил нанесен откъм Варна. Всички писмени и археологически данни, включително и тези от проучването на крепостта при с. Батошево,

⁸⁷ Попов, А. Старопланинската укрепителна система в защита на средновековния Търновград. — Изв. Окр. истор. музей В. Търново, 5, 1972, с. 67.

⁸⁸ Nic. Choniata. Historia. Ed. I Bekker Bonnæ, 1835, p. 487; Tafraли, O. Topographie de Thessalonique. Paris, 1912, p. 69.

⁸⁹ Nic. Choniata. Цит. съч., 561 — 565. Той съобщава за „новоиздигнати крепостни стени, увенчавани се на места с масивни кули“.

⁹⁰ Въстанието на Петър и Асен през 1185 г. обхваща първоначално планинската част около Търново, Габрово, Трявна, Дряново, Елена, с. Градница, с. Батошево и др. В този район били родовете именния на Асеневици.

говорят, че тези крепости са отговаряли на всички фортификационни изисквания на времето си. При изграждането им при това била прилагана висока строителна техника. Разположението на крепостта в м. Градът при с. Батошево е във взаимодествие със съседните крепости при връх Голям Острец, с. Дебнево, с. Градница и при м. Витата стена. Те са свързани със съобщителни линии и имат освен това видима връзка помежду си. Те се намират само на 10 — 15 км една от друга и при нужда могат да си оказват помощ с жива сила.

При проведените разкопки в м. Градът много добре бе изявен културният пласт, отнасящ се към Второто българско царство. Дебелината на пласта достигаше на места до 0,90 м. При разкопките тук бяха открити една църква, стопански и жилищни помещения (обр. 2; обр. 3).

Църквата е построена на мястото на разрушената базилика, която разгледахме по-горе, и има значително по-малки размери 11 × 6,50 м (обр. 3). Ориентирана е правилно изток — запад. Полукръглата абсида на църквата има диам. 1,20 м и дълбочината ѝ е 1,30 м. Градена е от ломен камък на калов разтвор.

Входът на църквата е фланкиран от двете си страни с две симетрични стени с дължина по 2,40 м. Широчината на вратата е 1,20 м. Зидовете на църквата са запазени на различна височина до 1,20 м. Дебелината им е 0,80 м. Подът е бил настлан с плочи, от които са намерени три запазени. Отвън и отвътре стените са били измазани с варова мазилка. От намерените малки фрагменти от стенна мазилка, по които са запазени бледи следи от боя, можем да предполагаме, че вътре в църквата е имало стенописи.

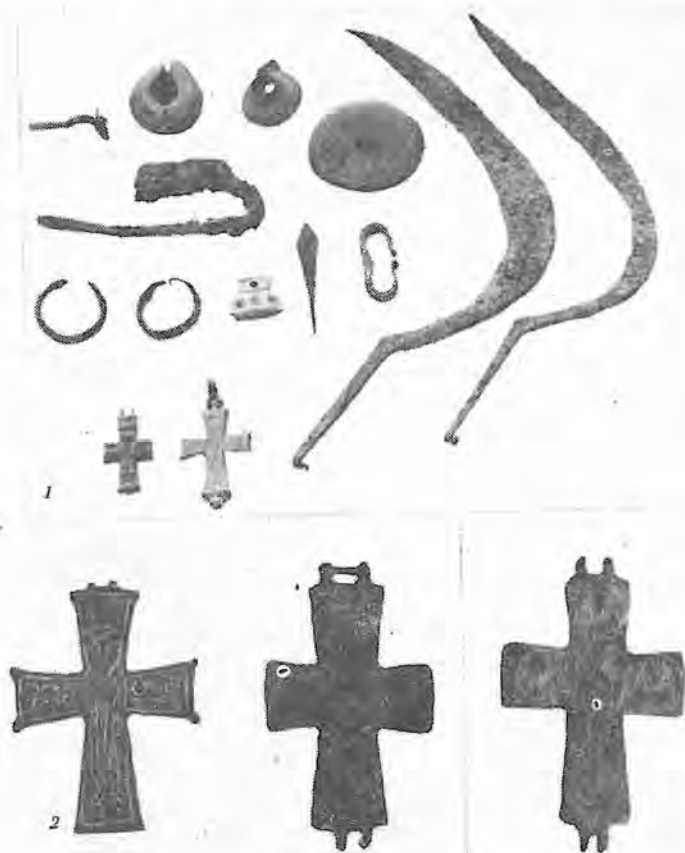
Църквата е леко вкопана в земята. Около нея бяха намерени много блокове от бигор, железни четириръбни гвоздеи, фрагменти от глинени съдове, характерни по своята форма и орнаменти за XII — XIV в., керамика „сграфито“ и др. Край източния зид на църквата бе намерен бронзов кръст енкалпион с размери 0,11 см, шир. 0,55 см. На едната страна е изобразен Исус Христос, а на другата — Богородица Оранта. И двете изображения са придружени с надписи. Изображенията и надписите са гравирани (табло XVII. 1 — 2). По план църквата е най-простият тип еднокорабни църкви с полукръгла абсида и вход от запад без преддверие, които се появяват в края на X в. и са характерни за времето на развития феодализъм⁹¹. Липсата на керамопластична украса ограничава времето на строежа ѝ преди XIII в. Намерените фрагменти от глинени съдове, керамика „сграфито“, както и голямото количество от 42 медни монети — скифати, сечени от византийски императори — най-ранните от Йоан II Комнин (1118 — 1143), Мануил Комнин (1143 — 1180), Андроник (1182 — 1185), Исак II (1185 — 1195), а най-късните от Алекси III Комнин (1195 — 1203), намерени в изкопите около църквата и вътре в нея, са неопровержимо доказателство, че църквата е съществувала още през XII в. (табло XVIII. 2).

Средновековният пласт в м. Градът в сектор Г съдържа ограничено количество находки, отнасящи се към XII — XIV в. От тях могат да бъдат упоменати фрагменти от съдове „сграфито“, части от гърнета тънкостенни, с една дръжка, гледжосани съдове, прешлени за вретено и др.

В централната равна част в м. Градът бяха разкрити няколко сгради, запазени в много лошо състояние. Сграда № 1 в план е правоъгълна с вход от югозапад. Размери 10 × 8,50 м. Дебелина на зидовете 0,90 — 1 м. Изградена е от ломени камъни и плочи, споени с калов разтвор.

⁹¹ Миятев, К. Архитектурата на Средновековна България. С., 1965, с. 121.

При входа са намерени не само следи от горяло и изгнило дърво, но и желязна ключалка. В сграда № 1 на един метър от северозападния, до югозападния зид бе установен зид, който е конструктивно свързан с постройката. Той е изграден също от ломени камъни, споени с кал.

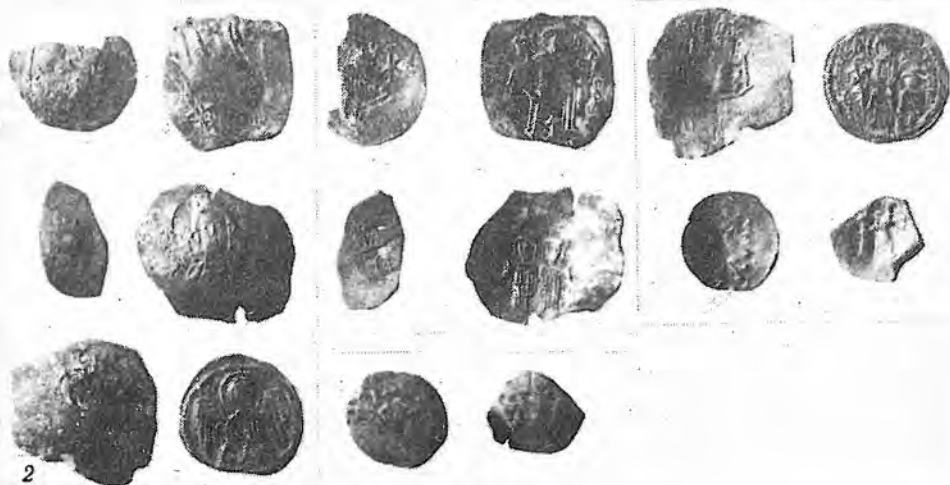
Табло XVII

1 — ранновизантийски и ранносредновековни находки; 2 — кръстове-енколпиони — м. Градът

Предназначението на този зид е да служи като подпора на дървена стълба, която е водела евентуално към втория етаж на сградата. Този зид е малко по-тънък от останалите — 0,60 м. Находките, намерени вътре и около сграда № 1, са сравнително малко на брой — сърп, ножица, част от косер, железни корозирани четириръбни гвоздеи и др. След това беше разкрита разположената в близост сграда № 2.

Сграда № 2 е с по-сложен план (обр. 2). Централната ѝ част е правоъгълна с размери 7,50 м × 6,80 м. На югозапад от сградата продължава зид, свързан със сграда № 2, който вероятно е служил за изграждане на навес.

Сграда № 2 има два входа — единият по-широк, на югозападната стена с широчина 1,15 м, при навеса, и вторият — западен вход на срещулежащата североизточна стена с ширина 2,10 м. Входовете са разположени в средата на стените. Двете сгради № 1 и 2 са на разстояние 2 м една от друга и са твърде

Табло XVIII

1 — средновековни български сребърни и медни монети, сечени от Михаил Асен (1246 — 1256), Константин Тих Асен (1257 — 1277), Михаил Шишман (1323 — 1330) — м. Градът; 2 — Медни монети, сечени от византийските императори Комнини (XII)

сходни по начин на градеж — от неголеми ломени камъни и плочи, нарядко примесени с необработени речни камъни, споени с калов разтвор. Дебелина на зидовете 0,90 м, запазени на различна височина — от 0,20 до 1,10 м. На места в изкопа и на двете сгради се намират фрагменти от горяла стенна мазилка. За съществуването на дървени конструктивни елементи и при двете постройки доказателство са следите на горяло дърво и множеството железни скоби и гвоздеи, намерени в изкопите около постройките и вътре в тях. Намерени са също фрагменти от плоско стъкло. Културният слой в тази част на крепостта достига дълбочина до 1,20 м. Предметите са разнообразни по вид и предназначение: железни ножове и игли, част от юзда, костени пила и апликации, част от косер, прешлени за вретено, желязна брадвица, медно кръстче, стъклени мъниста и др., фрагменти от глинени съдове от гърнета с една дръжка, характерни за XII — XIV в. На по-голяма дълбочина от 1,20 м се разкриват фрагменти от груба тракийска керамика, а също и от т. нар. сива тракийска керамика от предримската епоха (V — III в. пр. н. е).

На 30 м от сграда № 2 се разкриха основите на още една постройка — № 3. Тя е запазена в много лошо състояние — очертава се само с един или два реда камъни. Ориентирана И — З, с размери 12 × 7 м. Градена е с ломени камъни, споени с кал. Ширината на зида е 0,80 м. В сградата бяха намерени 6 медни византийски монети — скифати от XI — XII в., едно копие, железни ножчета, връх от стрела, фрагментирани глинени съдове и др.

В сектор В се разкри в лошо състояние сграда, която лежи върху поранна. Тя е квадратна, с размери 8,70 × 8,70 м (обр. 2). Изградена е от ломени камъни на калов разтвор. Вътре в сградата е изграден допълнителен зид, успореден на западната стена и отстоящ от нея на 1,10 м. Не е изключено този допълнителен зид да е бил свързан с дървено стълбище, което е водело на втория етаж. Подобен допълнителен зид в сграда вече отбелязахме в сектор А. Следите от продължителен пожар по камъните на зидовете, както и множество въглени, две големи парчета от горяла гредка, повече от 25 железни ковани гвоздеи дават право да заключим, че тази постройка е имала дървена конструкция на втория етаж. От открития материал вътре в сградата и около нея, предимно фрагменти от глинени съдове, ножчета и други железни предмети, датираме тази постройка към XII — XIV в.

Северно от крепостната стена в сектор В бе разкрита сграда в по-добро състояние, която обозначихме с № 6 (обр. 2). В план постройката има правоъгълна форма с размери 8,70 × 7,30 м. Намерените инструменти като длетата, ножове, а също шпакел ни дават право да смятаме тази постройка за производствено помещение — работилница. Фрагментите от глинени съдове, както и две монети, едната сечена от Андроник, а другата от Мануил Комнин, ни позволяват да датираме тази сграда в XII — XIII в.

4. Некрополи

При провеждане на разкопки в м. Градът бе открит некропол в секторите Б и В. Бяха разкрити 63 погребения, които бяха разположени върху развалините, отнасящи се към IV — VI в., върху ранновизантийската базилика и върху други отделни сгради, датирани към тракийската доримска епоха.

На много места зидовете на базиликата са разрушени от вкопаните тук гробове. Обаче от разположението на некропола около еднокорабната църква от XII — XIV в. се установява, че гробовете са свързани с нея, а това ясно показва, че те са съществували по едно и също време. Гроб № 10 е разположен в баптистерия на базиликата, без да е съобразен с него, а две

сребърни обици съвсем точно го датират към XIII в., т. е. това погребение е свързано със съществуването на втората църква.

Всички погребения са по християнски обичай с трупополагане и са ориентирани З — И, с някои леки отклонения на север. Ръцете са скръстени на гърдите или на коремната част, а краката са опънати. Първоначално е била изкопавана правоъгълна яма, която в повечето случаи е била грубо облицована с каменни плочи. В някои случаи личат останки от дъски или от дървени ковчези. Гробовете са на дълбочина от 0,60 до 1,20 м. В няколко от ръкопаните гробове бяха открити богати погребални дарове — части от дрехите на погребаните, копчета и токички и много накити: гривни, обици и пръстени, кехлибарени мъниста, пандантиви, медни и сребърни кръстове-енколпиони и пр. Подобни накити от XII — XIV в. са открити на много места в нашите земи във Враца⁹², Кърджали⁹³, Луковит⁹⁴ и пр.

В гроб № 2 бе намерена сребърна монета от Иван-Александър и Михаил Асен (1331 — 1355) (табло XVIII. 1). В два от гробовете бяха намерени малки примитивни иконички с грубо гравирани с острие кръст и надпис IC XC NIKA. Изображенията са правени върху обратната страна на вторично използван за целта фрагмент от съд „сграфито“, което ни дава основание да ги датираме към XIII в.

В гроб № 11 бяха намерени медни и сребърни обици, пръстен, части от кехлибарена огърлица, кръстчетата и др.

Гроб № 44 е разположен във вътрешната страна на югозападния ъгъл на базиликата. Гробът е облицован с плочи и има дължина 2 м и широчина 0,50 м. Намерени бяха парчета от изгнили дъски, вероятно саркофаг. Погребението е ориентирано И — З, ръцете са скръстени на корема. Под черепа беше намерена схематично направена с острие иконка върху гърба на фрагмент от плитка паница „сграфито“.

Гроб № 45 е разположен от външната страна на южния зид на 2,50 м от абсидата на базиликата с плочи. Дълж. 1,85, шир. 0,50 м, ориентиран И — З. В гроба бяха намерени едно медно украшение и една монета-скифати.

Гроб № 46 изцяло е разположен върху самия зид на базиликата, като голяма част от зида е разрушена. Дълж. 1,90 м, шир. 0,50 м. Погребален инвентар не бе намерен.

Гроб № 47 е разположен на 2 м на юг от базиликата. Погребението бе намерено в много лошо състояние. В него на дълната част на гръдния кош на скелета бе намерена само една половинка от бронзов кръст-енколпион с изображение на Богородица.

Гроб № 50 е разположен в ъгъла на тракийското помещение, като част от зида е разрушена до основи при изкопаването на гроба. Стените на гроба са облицовани с плочи. Вътре се откриха изгнили дъски от ковчег. Дълж. 1,90 м, шир. 0,50 м. В гроба се намери едно столче от стъклена чашка.

Гроб № 52 е разположен върху зид. Стените са облицовани с плочи. В гроба има следи от дървен саркофаг. Дълж. 1,90 м, шир. 0,30 — 0,50 м. До черепа бе намерена една медна корубеста монета от епохата на Комнините.

⁹² Машов, С. Средновековен некропол край с. Градешница, Врачански окръг. — ИАИ, 35, с. 198.

⁹³ Манова, Е. Разкопки на средновековна църква в Кърджали. — Археология, 1963, № 4, 22 — 37, обр. 8 — 9.

⁹⁴ Станчев, С., И. Начева. Средновековен некропол до Луковит. — ИАИ, 23, 1960, с. 71 сл.; Георгиева, С., Р. Пешева. Средновековен български некропол край град Ловеч и накитите, намерени в него. — ИАИ, 20, 1955, 511 — 557; Георгиева, С. Българските средновековни накити. — Археология, 1961, № 1, 4 — 10.

Гроб № 51 е разположен западно от гроб № 52, което показва, че тези две погребения, които не се застъпват, се отнасят към едно и също време. В гроб № 51 бяха намерени една сребърна обица и една медна корубеста монета на Комниновци.

Табло XIX

1 — 2 — гробове № 55 и № 56, разположени върху южния зид на ранновизантийската базилика; 3 — 4 — гробове № 57 и № 59, разположени околo ранновизантийската базилика — м. Градът

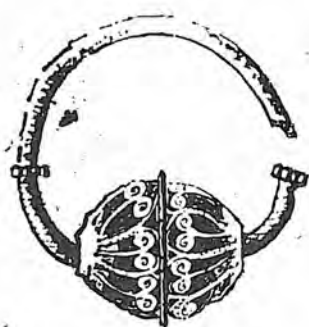
Погребенията № 53, 54, 55 са разположени от вътрешната страна на северния зид на базиликата. Гробен инвентар не бе открит (табло XIX. 1 — 2).

Гробове № 56 и 57 са разположени в югоизточния ъгъл на 1,50 м южно от абсидата на базиликата.

Гроб № 59 е разположен върху южния зид на базиликата. Разкрити бяха десет погребения, вкопани върху зидовете ѝ (табло XIX. 3 — 4). Това

показва, че през XII — XIV в. на повърхността е нямало никаква следа от зидовете на базиликата.

Много от погребенията са разположени и върху други постройки, като например тракийски (от предримската епоха), а също и късноантични и

1

2

3

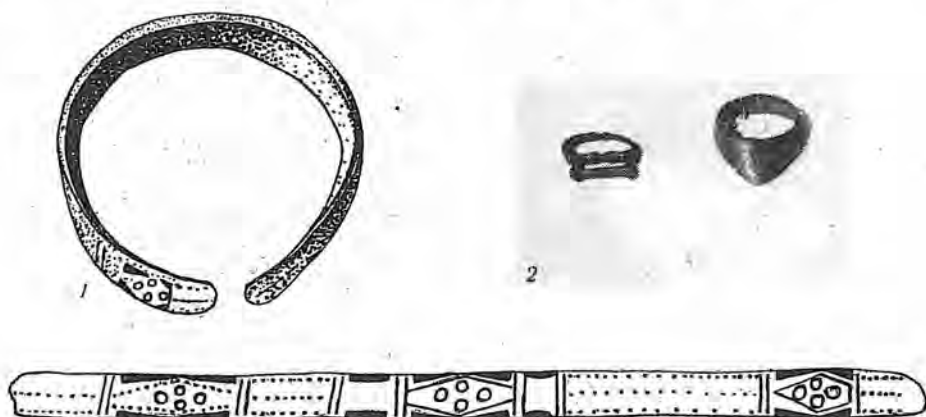
4

Табло XX

- 1 — две сребърни обици от гроб № 11 от некропола;
 2 — две сребърни обици от гроб № 10 от некропола — м. Градът;
 3 — 4 — фрагменти от керамика сграфито — околностите на с. Душево

ранновизантийски. От разкритите 63 погребения в повечето от тях нямаше гробен инвентар.

Намерените в погребенията битови предмети, накити, гривни, пръстени, обичи, а също кръстове-енколпиони, иконки, фрагменти от глинени съдове сграфито и най-вече монети ни дават възможност да датираме некропола към XII — XIV в. (табло XX. 1 — 4; табло XXI. 1 — 2).

Табло XXI

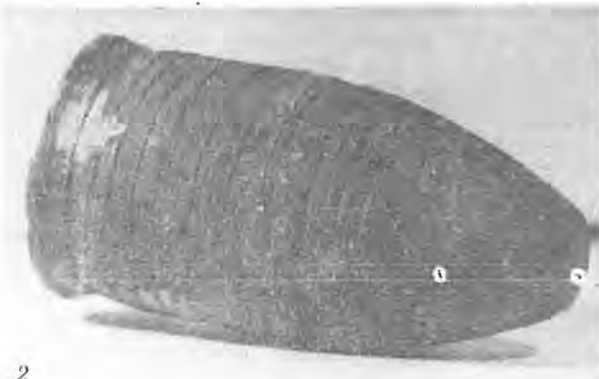
1 — бронзова гривна — околностите на с. Душево; 2 — бронзова тока и бронзов пръстен — околностите на с. Батошево

5. Селища, железарски работилници и открити находки в околностите на м. Градът

По течението на р. Росица, на 500 м южно от с. Батошево са били открити 10 крушообразни ями за съхраняване на зърнени храни. Те са издълбани в здрава почва, имат дълбочина 1,56 м и диам. в най-високата част около 1,40 м. На самия бряг на реката след измиване на земните пластове от водите на реката ямите се очертават много добре. В една от тях бяха намерени фрагменти от глинени съдове, характерни за XIII — XIV в., които дават възможност да датираме и останалите ями към същото време. Освен това всички ями са изградени по един и същи начин. В близост до тях бе разкрита и железарска работилница. Тук са открити голямо количество железен шлак, много железни ножчета, шила, длета и др. (табло XXII. 1). Обаче най-ценната находка, открита тук, е едно цилиндрично по форма глинено духало, което от средата се превръща в конус, като завършва с малка дупка, откъдето чрез мах е вкарван въздух за разпалване на дървените въглища в огъня. Цялата повърхност на духалото е орнаментирана с дълбоко врязани околоръстни жлеbove, разположени един от друг на разстояние 1,2 см.

Размерите на духалото са — дълж. 19,2 см, диам. в единия край 19,2 см, в средата — 10 см, в конусовидната част — 3,5 × 1,5 см. Това духало се съхранява в Градския исторически музей в Севлиево (табло XXII. 2). Подобно по форма и начин на орнаментация глинено духало е открито от нас при разкопките на м. Витата стена при с. Здравковец, то се отнася също към

ХІІІ — ХІV в. Към същото време отасяме железарската работилница със селището при с. Батошево. Това селище се намира западно в близост до м. Градът и затова може да се смята, че то е занаятчийският квартал на крепостта. Тук са намерени много цели и фрагменти от стъклени гривни,

Табло ХХІІ

1 — бронзов кръст — енколпион от гроб № 47 — м. Градът; 2 — глинено духало — околностите на м. Градът

глинени съдове, особено от керамика сграфито. При прокопаване на траншеите за водопровод бяха открити една сребърна монета от времето на Константин Тих (1257 — 1277) и много фрагменти от керамика, които по форма, техника на изработване и орнаментите се отнасят също към ХІІІ в. Намерени са също три бронзови пръстена, които по аналогия се отнасят към ХІІІ в.

Твърде интересен бронзов кръст-енколпион е намерен в околностите на с. Батошево. Сега той се съхранява в Градския исторически музей в Севлиево. Състои се от две части, които се затварят, и между тях се образува кухня, презначанена за поставяне според установения обичай в християнската религия на малка частица от дървения кръст, на който е бил разпънат според вярванията Исус Христос. Бронзовият кръст от Батошево е четирираменен с размери 7 × 5,2 см, като всяко рамо е украсено с по една голяма пъпка (табло ХХІІ. 1).

И на двете страни на кръста са изобразени човешки фигури. На лицевата страна е изобразена фигура в цял ръст с ореол над главата и с брада. В ръката си държи книга, вероятно евангелие. От лявата страна на рамото има надпис ΘΗΚΟΛΑΟΣ, а от дясната страна — ΘΒΛΑΟСNC. На обратната страна е изобразена фигура на младеж без брада със скръстени на гърдите

ръце. От лявата страна на рамото има надпис ΘΓΕΩΓΜΟΔ, а от дясната — ΘΑΜΝΤΡΝΟС. Този кръст няма подобна аналогия и затова не можем да го датираме точно. Вероятно той се отнася към XI в.

Бронзов кръст — енколпион е намерен в м. Кованлъка при с. Г. Росица. Запазена е само едната му половина. Няма никакви украси и изображения. Дълж. 7 см, шир. 5,30 см. Отнася се към XI в.

Подобни кръстове — енколпиони са известни от различни средновековни градове, селища и некрополи⁹⁵.

В околностите на с. Батошево са намерени много накити, като бронзови отворени и затворени гривни, медни гривни, изработени от два усукани тела, бронзови гривни, орнаментирани с точки и черти и кръгчета, четири отворени гривни от два усукани тела, меден пръстен с кръгла плоча и върху нея връзана буквата Х, а встрани три криви линии и две перпендикулярни на тях, бронзов пръстен с кръгла плочка, орнаментиран с два вплетени кръга, а встрани с успоредни резки, бронзови пръстени с елипсовидна плочка, орнаментирана около периферията. По аналогия от нашите земи всички накити се датират към XIII — XIV в.

В м. Енев рът в околностите на с. Батошево е намерен железен боздуган с диам. 6,2 см и диам. на отвора 2,7 см. В околностите на с. Батошево са намерени още два железни боздугана. В м. Горна лъка в околностите на с. Батошево е намерена част от желязна шпора с дълж. 10 см, и шир. 4 см. Намерени са също и две каменни бойни топки.

В м. Широка поляна между селата Батошево и Шумата е намерена желязна брадва-чук с размери — дълж. на горната част до острието 19 см, дълж. на острието 18 см и шир. 5 см., диам. на отвора на дупката 3,2 см. При дупката за поставяне на дръжката от двете страни има по два ромбовидни израстъка, в горната си част брадвата завършва с чук, а в долната — с полукръгло острие. Чукът е с правоъгълна форма с размери 5 × 4 см. В околностите на с. Шумата е намерена желязна брадва с разширено острие и завършваща в горната си част с чук. Чукът има кръгла форма. Тези брадви имат своите аналогии у нас, отнасящи се към XII — XIII в. Същата форма на брадви установяваме още през късната античност и през ранното средновековие. Тази форма на двете брадви се запазва до XIII в. без никакви изменения.

В м. Градът при с. Батошево, при ВЕЦ 2 е намерен сърп със силно извито острие. Дълж. на дръжката 7 см, шир. 1,6 см, диагонал на извитата част на острието 24,5 см, максимална ширина на острието 3 см. Този сърп се отнася към XI в.

Открит е и железен връх на копие с листовидна форма и удължена дръжка с втулка в м. Курийката източно от махала Терзия. Размери — обща дълж. 13,5 см, дълж. на острието 7,5 см, максимална шир. на острието 3 см, дълж. на дръжката 11 см, диам. на втулката 1,8 × 1,5 см. Това копие отнасяме към XI — XII в.

Желязно листовидно копие с подчертан среден ръб е намерено в махалата Кастел. Размери — дълж. 37 см, дълж. на острието 24 см, на острието 4,3 — 3,9 см, дълж. на дръжката 13 см, диам. на втулката 3,8 см. Копието се отнася към XIV в. Късо листовидно копие и няколко върха за стрели лястовича опашка са намерени в околностите на с. Батошево. В махалата Кастела е намерен и железен палешник. Всички тези находки се датират от XIII — XIV в.

⁹⁵ Милчев, А. Ранносредновековни български накити и кръстове енколпиони от Северозападна България. — Археология, 1963, № 4, 22 — 37, обр. 8, 9; Манова, Е. Цит. съч., 75 — 83, обр. 3; Станчев, С., И. Начева. Цит. съч., с. 71; Вържарова, Ж. Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI — XI в. на територията на България. С. 1976, 254 — 442, обр. 4а, 4б.

Желязна листовидна стрела с шир. — дълж. 5 см, дълж. на шипа 1 см, шир. на острието 1,5 — 3,5 см. Намерена е в училищния двор на с. Батошево. Отнася се към X в.

Железен нож, намерен в м. Шипковата стена — с. Батошево. Обща дълж. 14 см, дълж. на острието 10 см, шир. на острието 1,3 см, дълж. на дръжката 1 см., датираме този нож към XIII — XIV в.

Желязна брадва-търнокоп, намерена в м. Кънчавото (Уровски дол) южно от Батошевския манастир. Дълж. 21 см, шир. на острието в долния край 4 — 6 см, с елипсовиден отвор за дръжка с диам. 3,4 × 2,5 см. По аналогия се отнася към XIII — XIV в.

Особено ценна находка представлява половината от каменен калъп за отливане на накити, намерен в махалата Карамичевци при с. Батошево. Калъпът има четвъртита форма с размери 8 × 9 см и дебелина 1 см. На него са издълбани 5 различни форми за накити. В горната част на една фигура от ляво на дясно представлява 3 звездовидни формички; втората фигура — две ажурни кръгли формички за обици; третата — пет нанизани звездообразни формички; четвъртата от втория ред е кръгла форма без орнамент; петата е най-сложна — разтворено цвете с два трилистника. Този калъп е служел за отливане на накити, които са типични за XIV в. (табло XXIII. 1). Подобен калъп за отливане на накити е намерен в Плиска и другаде. Това също е едно безспорно доказателство за местното производство на накити в околностите на с. Батошево. Откритите накити и този калъп от с. Батошево и близката му околност говорят, че тук е имало не само железарска работилница, но и ателие за ювелирни изделия.

VII. ЗА ИМЕТО НА СЕЛО БАТОШЕВО

За пръв път и единствено от съвременните селища в Габровски окръг топонимът [Батош] вероятно е отразен върху мраморна плоча, разчупена на три парчета — епиграфски паметник от XIII в., за който все още не може да се установи точно мястото, където е открит, но може да се предполага само, че е намерен в м. Градът. В научната литература надписът е известен като Батошевски⁹⁶ и е датиран точно по времето на цар Михаил Асен (1246 — 1256). В него се споменават имената на селата (Батош)ово, Витен и Рибаре. Село Витен е вече локализирано при м. Витата стена при с. Здравековец⁹⁷, а за изчезналото село Рибаре още нямаме данни за локализирането му (табло XXIII. 2).

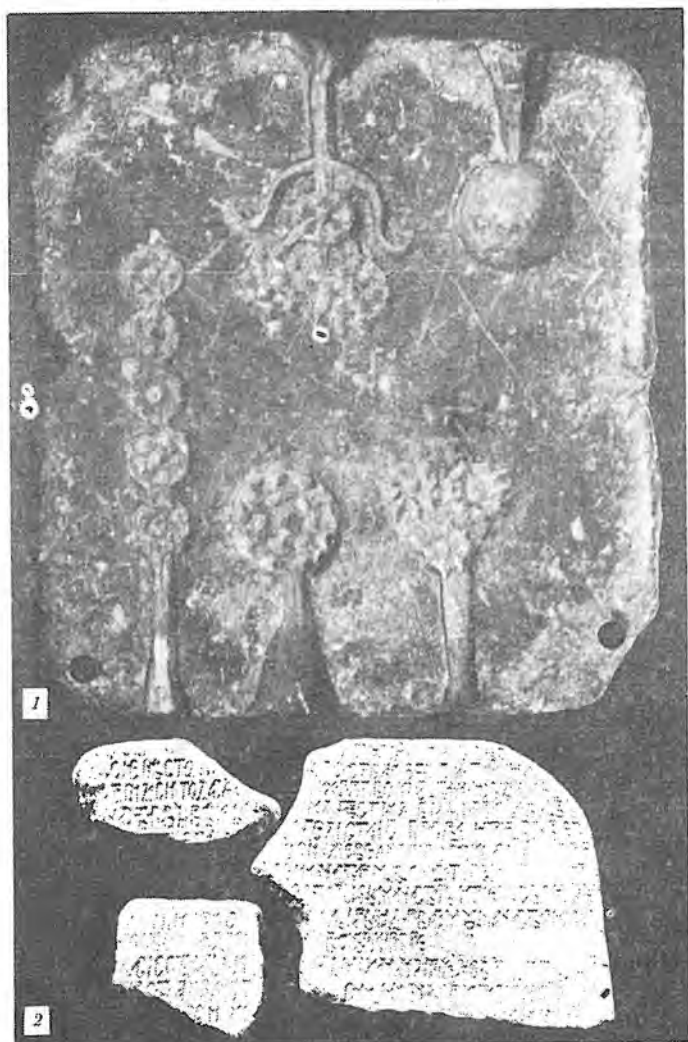
Батошевския надпис се отнася до съграждането на мъжкия манастир „Пресветая Богородица“ в североизточния склон на масива Разлатец. В надписа е посочено, че цар Михаил Асен „... дарова сему манастирю село [батош]ово и витен (ъ) и рыба̀ре“⁹⁸. На отчупеното място преди „ово“ ще трябва да допълним „Батош“. Предаването на села към феодалното имение на манастира можем да проследим и в грамотите на българските царе Иван Асен II, Иван-Александър и Иван Шишман. Оттук огромното значение на Батошевския надпис като извор за феодалните отношения в този район през XIII в. Трите фрагмента на Батошевския надпис се част от голяма плоча, чието оформление подсказва, че е била вградена в свод вероятно над

⁹⁶ Иванова, В. Два надписа на Асеновци. . . , 114 — 115; Добруски, В. Материали по археологията на България. — СбНУ, 13, 1896, 440 — 442; Христов, Х. Цит. съч., 65 — 70; Ковачев, Н. Новооткрит фрагмент. . . , 142 — 145; Един неизвестен надпис. . . , 352 — 356.

⁹⁷ Ковачев, Н. За местонахождението и името на средновековното селище „Витен“. — Български език, 1959, № 9, 423 — 425.

⁹⁸ Иванова, В. Два надписа на Асеновци. . . , с. 125.

църковния вход⁹⁹. Ясните и хубави букви и палеографските особености поставят надписа в традициите на търновските майстори. Съдържанието на текста с характер на дарствена грамота кратко и пестеливо предава интересни факти, отнасящи се до българската история през епохата на развития феодализъм и

Табло XXIII

1 — каменен калъп за отливане на накити — околностите на с. Батошево; 2 — Батошевският надпис

⁹⁹ Два от фрагментите, които сега се съхраняват в Археологическия музей в София, са били намерени през 1878 г. и предадени в Априловската гимназия в Габрово и оттам в Народния археологически музей в София. Третият къс е открит около двайсетте години на нашия век и се пази в Градския исторически музей в Севлиево. Първият фрагмент е най-голям и има размери 42 × 43 см, вторият 15 × 25 см и третият — 20 × 18 см.

пряко засягащи миналото на Батошевския край. В него се съобщава за узаконяването и строителството на ставропигиален манастир, изолиран в недостъпна гориста местност, на който с оглед на икономическото му укрепване се предават във феодално владение три села: Батошево, Витен и Рибаре. Явно е, че този значителен средновековен манастир е бил построен в околностите на Батошево. За съжаление обстоятелствата по намирането на надписа са неизвестни, което е породило противоречивите мнения на специалистите за произхода му, а също така за мястото на манастирския градеж¹⁰⁰. Най-убедителни са доводите в подкрепа на становището, че манастирът е бил изграден в склоновете на м. Разлатец, където много по-късно, вече през 1836 г. бива построен сегашният Батошевски мъжки манастир¹⁰¹. Още повече че последните археологически разкопки на м. Градът категорично изключват версията за построяване на манастира тук. Археологическите материали доказват, че в руините на старата византийска крепост още в периода на Първата българска държава животът е възстановен и без прекъсване продължава до края на XIV в.¹⁰² Почти едновременно със селището в подножието на хълма м. Градът отново е заселена в началото на IX в. Изследваната площ на средновековното поселение е малка и обхваща част от терена, заключен в ранновизантийската крепостна стена в заравнената южна част от платото. Културният слой е богат на материали, сред които преобладават фрагментите от съдове, чиято точна форма и големина не е възможно да бъде определена. Имали са характерната за славянските съдове форма на гърнета без дръжка с издаден устен ръб. Работени са на примитивно гръчарско колело от глина с едрозърнеста структура и са украсявани с врязани хоризонтални и вълнисти линии или малки ямички. Тези белези са достатъчни, за да причислят керамичния материал към средновековната битова керамика. Останалият инвентар се състои от метални предмети и предмети, изработени от кост, накити и други, които се свързват със същия период. Именно тези материали уточняват появата на българско поселение в м. Градът към началото на IX в. Намереният археологически материал дава възможност да се проследи неговото съществуване и през цялата средновековна епоха, но особено убедително доказателство са разкритите и разгледани по-горе останки от малката църква и некропола, разположен край нея.

При проведените археологически разкопки на м. Градът не бяха установени останки от строителство на крепостни съоръжения през средновековната епоха. Вероятно по време на Втората българска държава е била използвана старата византийска крепостна стена, частично възстановена. Крепостта е имала предназначението да охранява пътя към презбалканските проходи¹⁰³.

От всичко казано до тук се вижда, че Батошевският край е бил твърде оживен през цялата средновековна епоха. Но колкото и изобилен да е археологическият материал, липсата на преки писмени сведения създава затруднения при изясняването на много въпроси от политическата, социално-икономическата и културната му история. Миналото му се губи в бурните

¹⁰⁰ Добруски, М. Материали. . . , 440 — 442.

¹⁰¹ Иванова, В. Два надписа на Асеновци. . . , 114 — 195. Христов, Х. Цит. съч., 65 — 70.

¹⁰² Милчев, А., К. Койчева. Археологически данни. . . , 61 — 62.

¹⁰³ Милчев А. Средновековни български крепости, предмостови укрепления. — Велико Търново, 1, 1977, с. 5.

години на разцвет и упадък, които преживява феодална България в своето многовековно съществуване. Населението на средновековното село Батошево, предадено като царски дар във владение на манастира, е понасяло всички несподи на зависимото селячество — плащало данъци и такси, изпълнявало различни повинности. Наред с основните поминъци — земеделието и скотовъдството, от които селячеството изкарвало прехраната си, в селището са живеели и занаятчийски технитари, които също са имали задължението да работят на феодалния владетел. Вероятно голяма част от намерените материали в крепостта на м. Градът са работени в местните работилници. Един от батошевските грънчари е оставил в своя производствен знак монограм от буквите П и Г (вероятно инициали на името му) върху съдовете, с които е снабдявал охраната на крепостта.

Проучванията на Батошево и неговата околност, откритите при археологическите разкопки нови данни са ценен принос както за изясняване на отделни страни от материалната култура на населението, обитавало този край, така и за хронологията на поселищния му живот. Надписът от XIII в. дава възможност да бъде локализирано средновековното село Батошево, чието наименование се е запазило и до днес.

Суфиксът „ово“ който е запазен в надписа, поначало е посесивен. В случая той е в среден род и вероятно е бил свързан с компонента село. Пътят на образуване е от първоначално свободното словосъчетание „Село на Батош“ към едно устойчиво постоянно словосъчетание „Село Батошево, Батошево“. Този словообразователен модел в Севлиево е широко разпространен още през Втората българска държава, за което свидетелствуват отбелязаните през XV век ойконими Агато̀во, Бариѐво, Богато̀во, Дебнѐво, Душѐво, Млечѐво, Хиро̀во (днес Хирево)¹⁰⁴. Словообразователният модел на „ово“ не е само български, а южнославянски и общославянски. Тези езикови данни, които дава Н. Ковачев за възникването на селищното название Батошево, са напълно приемливи.

В. Миков причислява названието Батошево и други подобни към куманопеченежките наименования¹⁰⁵. С такова мнение ние не можем да се съгласим поради следните съображения. От направените досега от нас разкопки и проучвания в м. Градът при с. Батошево, а също и в близката му околност е установено, че в този район през средновековието липсват селища и некрополи, които да се свързват с печенези, кумани, татари и други. Тук проследяваме от ранното средновековие до края на XIV в. развитието на славянската култура. Особено ясно това е отразено в намерените земеделски оръдия на труда, керамичното производство, в различни битови предмети и в накитите. Най-ранни сведения през епохата на османското робство за наименованието и съществуването на село Батошево намираме в турски документи. Така например в документ от XV в. е посочено село Батушу̀ва с 20 български и 2 вдовишки домакинства, обложени с данък от 2349 акчета¹⁰⁶. В регистър с тескерета за спахилъци през 1579 — 1580 г. същото село е вписано с данък от 7500 акчета и се числяло към нахия Хоталич в тимара на Ахмед, син на Бали¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Ковачев, Н. Антропонимични ойконими от Севлиево в турски документи от XV век. — ТВПИ. В. Търново, 3, 1966, 88 — 112.

¹⁰⁵ Миков, В. Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. С., 1943, 91 — 92.

¹⁰⁶ Стойков, Р. Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на ИБКМ от XV, XVI, XVII, XVIII век. — ИИБКМ, 1, 1961, с. 370.

¹⁰⁷ Цветкова, Б. За поселищния облик на Търновския край през XV — XVI в. — В: Сборник в чест на Йордан Захариев. С., 1964, с. 132.

Названието Батушава е посочено още в документи от 1618 и 1638 г.¹⁰⁸

През XIX в. преди освобождението на България от османско иго намираме сведения в домашните извори, например в „Парусията“ на Троянския манастир на лист 27^a за 1830 г. се споменава „Село Батошово“, на с. 3 на ръкопис на „Александрия“ (1816) в приписка се споменава също — „Атанас Минчув от селу Батошуву“; на л. 65^в в първата „Парусия“: „1837 батошову село мали и вилики Минчо, Атанас“; на 39-и лист от „Парусията“ в Батошевския мъжки манастир четем: „Селц + аѡлс батошово Константин иерей Рада презвитера“, на с. 48 от 1855 г. името е с редукция на гласната о в неударено у: „Батошуву“¹⁰⁹. От всички тези данни за антропонима Батош Н. Ковачев установява, че той възниква на славянска основа. Той е послужил за създаване не само на топонима на селището Батошово, а също и на редица топоними. В селищното название (ойконима) Батошово (днес Батошево) е запазено едно изчезнало рядко славянско лично име Батош. То е намерило отражение в едно родово име и в няколко топонима предимно в Северна Средна България.

Възникването на селищното название Батошево е във връзка с родоначалника на първия род, поставил начало на славянското селище през средновековието¹¹⁰, или във връзка с името на феодала, владетел на това селище. Названието на селището, възникнало вероятно преди XIII в., се запазва през Второто българско царство, през петвековното османско робство и до днес. Това название Батошево, запазило се още от средновековието, е единственото засега старо име на селище на територията на Габровски окръг.

В заключение можем да кажем, че в Батошево и неговата околност е цъфтяла значителна култура от най-древни времена. Разкритите досега паметници при проведените археологически разкопки в м. Градът и на територията на този район хвърлят нова светлина върху развитието тук на поселищния живот, материалната култура и изкуството.

И след падане на България под османска власт тези културни традиции се запазват на територията на Батошево. Този район става твърдина на българщината през време на петвековното робство¹¹¹. След падането на Търново (1393 г.) в ръцете на завоевателите населението на Батошево и околността му се съпротивлява вероятно дълго време и можем да предполагаме, че този район е бил завоюван едва в началото на XV в. Така и върху батошевския край се стоварва бремето на робството. Но сред пожарите и ужасите селото успява да оцелее, а жителите му запазват своя народностен дух и съзнание, запазват името му, което още в XV в. е записано в регистрите.

¹⁰⁸ Стойков, Р. Цит. съч., с. 370.

¹⁰⁹ Изворовите данни за названието на с. Батошево, отнасящи се към първата половина на XIX в., са издирени от Н. Ковачев.

¹¹⁰ При разработване на въпроса за селищното название (ойконима) Батошево съм ползувал ръкопис на Никола Ковачев, озаглавен „Батошево“, за което му изказвам моята благодарност.

¹¹¹ Ковачев, Н. Миналото..., с. 33.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	68
I. Географско положение	71
II. Стари пътища, които са свързвали с. Батошево и долината на река Росица с близки и далечни земи	72
III. Батошево и неговата околност през праисторическата и античната епоха	73
IV. Археологически разкопки в м. Градът при с. Батошево	78
V. Материална култура и изкуство на територията на Батошево и околността му през римското владичество и ранната византийска епоха (I — VII в.).	87
Крепости и селища	
VI. Средновековен културен пласт в м. Градът и околността на с. Батошево (VII — XIV в.)	102
1. Ранносредновековен културен пласт (VII — XI в.)	102
2. Батошево през византийското робство (XI — XII в.)	105
3. Батошево и неговата околност през Второто българско царство	105
4. Некрополи	110
5. Селища, железарски работилници и открити находки в околностите на м. Градът	114
VII. За името на село Батошево	117